

Fói'a basericésca.

Organu

pentru cultura religioasa a clerului si a
poporului.

Redigeata de

Dr. **Alesandru V. Gram'a.**

10 Martiu 1884.

Cuprinsulu:

Conceptulu si speciele libertatei. — Liturgi'a Mainaintesantiteloru. — Darwi-
nismulu in aintea tribunalului mintei sanetose si a naturei. — Representatiunea
episcopului Claiu in causa scutintieloru si libertatiloru clerului si poporului
unitu. — Victoru Hugo celebrulu poctu francesu facia cu credint'a catolica. —
Literatura.

Apare in 10 si 25 st. n. a fia-carei luni.

Pretiulu pre unu anu 3 fl. v. a.

Blasiu, 1884.

Tipograff'a Seminarului gr.-cat. in Blasiu.

Conceptulu si speciele libertatei.

Cuventulu: *libertate* este asia dicundu parol'a dñei in secululu nostru. Pucine cuvinte se intrebuintiéza in tempulu nostru asia desu si cu atât'a entusiasmu cá cuventulu: libertate. Si pre dreptulu! Pentru-cà intre tote darurile naturali, cu cari a indiestratu Domnedieu pre omu, nice unulu nu este, care se imprime omului unu sigilu asia de stralucitu cá libertatea, despre carea dñce santulu Augustinu, cà „o canta pastorii in munti, poetii in teatre, neinvetiarii in circule, invetiarii in bibliotece, magistrii in scole, preotii in locurile sacre si genulu omenescu in totu pamentulu“¹⁾.

Pre langa tote aceste inse esistinti'a libertatei omenesci chiaru in secululu nostru, care s'ar' paré, cà o pretiuesce asia de multu, este forte multu atacata, ma chiaru si negata de una filosofia frivola, ce se latiesce totu mai tare pana chiaru si prin clasele inferiore. De alta parte priu cercurile si clasele, pre unde esistinti'a ei nu se néga, pre acoló domnesce câte odata una ignorantia ingrozitoria si una confusiune mare de idei cu privire la ace'a, ce constitue essenti'a si natur'a libertatei.

Din punctele aceste doue de vedre datorinti'a cu deosebire a unui preotu este a-si castigá una cunoscintia câtu se pote mai esacta atâtu cu privire la essenti'a si natur'a libertatei, câtu si cu privire la argumentele cele de valoare stringenta, cu cari pana la evidentia se probéza esistinti'a ei, cá astu-feliu fora téma se pota intempiná si pre celi ce o néga, si pre celi ce suntu in retacire cu privire la natur'a ei. Nu este cestiunea libertatei omenesci una cestiune curatu teoretica fora nice una insemnatate practica. Ci chiaru din contra este una cestiune de insemnatate enorma practica, asia câtu, deca ideile filosofiei celei moderne frivole cu privire la libertate ar' deveni generali, atunci si ruin'a societatei omenesci ar' fí aproape, precum se va vedé mai claru din cele ce urméza.

Cându este verb'a, cá se defnimu libertatea, atunci in ainte de tote trebuie se scimu, cá libertatea este data omului de Domnedieu numai si numai pentru a face binele cu meritu, seu ea este una specie de aripa, cu ajutoriulu careia se sbore omulu spre binele meritoriu. De aci de sine urméza, cà omulu cu atât'a este mai liberu, cu câtu suntu mai pucine lucrurile, ce-lu impiedeca in calea binelui, si cu atât'a este mai pucinu liberu cu câtu suntu mai multe si mai puternice lucrurile, ce-lu impiedeca pre omu in acea cale.

Premitiendule aceste libertatea dupa definitiunea comuna adoptata in baserica este immunitatea seu scutinti'a de servitute si supunere. Servitutea

¹⁾ Lib. de duab. anim. c. 11. n. 15.

seau supunerea acést'a pote se provina din trei cauze, anume antâiu din violinti'a interna si esterna, ce împinge pre omu cu necesitate irresistibila la unu lucru ore care, a dou'a din pasiuni rele, ce-lu tragu pre omu la fapte rele, si a trei'a din miseria, care-lu împiedeca pre omu, cá se nu pota totu de a un'a impliní binele cându si asia precum lu voiesce. Deca vointi'a nostra este supusa unei violintie provenitorie seau din launtru lu nostru seau din afora, atunci nu e libera; deca e supusa patimiloru, ce o ducu la reu, atunci nu e libera; deca e supusa miseriei si ticalosiei, cá se nu pota totu de a un'a lucrá cându si cum ar' voi, atunci nu e libera, căce in tote trei casurile este supusa la ceva, anume in casulu antâiu violintiei, in alu doile patimiloru, si in alu treile miseriei. Din deosebirea acést'a tripla a servitutei si supunerii se nascu trei specii de libertati, pre cari le vomu considerá si dilucidá in cele urmatorie.

I. Amu dîsu, cá servitutea si supunerea pote se provina din trei cauze, si anume antâiu din violintia interna si esterna, ce împinge pre omu cu una necesitate irresistibila la una lucrare ore care. Cum avemu noi inse se întielegemu violinti'a acést'a interna si esterna? Spre a o poté întielege, inseamam mai antâiu, cá ea este alf'a si omeg'a filosofiei celei frivole materialiste antice si moderne. Dupa principiile filosofiei acesteia omulu totu ce face nu face cu libertate, asia cátu deca ar' fi voitu ar' fi potutu face si altumintrule, ci face cu necesitate absoluta. Constitutiunea corporala a unui fia-carui omu este de asia, cátu in impregiurarile lui esterne, in cari traiesce, nu pote lucrá altumintrule, decátu asia cum lucra, si i este absolutu cu nepotintia a lucrá altumintrule. Deca impregiurarile se schimba, atunci ce e dreptu, lucra altumintrule, inse pentru ace'a si atunci cu necesitate absoluta. Omulu este dupa filosoff'a acést'a una specie de mora de ventu, care deca sufla ventulu mai tare se inverté mai iute, deca sufla mai linu se inverté mai incetu, deca sufla din una parte, se inverté in una forma, deca sufla din alta parte, se inverté in alta forma, inse totu de a un'a cu necesitate irresistibila, si cu una nepotintia absoluta de a se invertí altumintrule. Prin urmare dupa filosoff'a acést'a celu ce lucra bine, nu are nice unu meritu, si celu ce lucra reu nice unu demeritu, căce amendoí au facutu numai ace'a, ce au trebuitu se faca, si ce le a fostu cu nepotintia se nu faca. Ma ce e mai multu, dupa acestia criminalistulu nu este proprie unu criminalistu cu vointia stricata, ci este numai unu omu morbosu. De unde toti filosoffi acestia frivoli sustienu, cá unulu fia-care criminalistu sufere de unu morbu ore care trupescu, ce in anumite impregiurari esterne erumpe in fapte. Si deca societatea i pedepsesce câte odata pre atari criminalisti cu inchisoria si chiaru si cu morte, atunci acést'a nu este proprie pedepsa pentru una gresielá ore care, căce elu chiaru cu aceasi necesitate a facutu fapt'a sa cea rea, cu carea omulu celu bunu si a facutu faptele sale cele bune, ci este numai una specie de delaturare din societate cá pre unu individu, ce sufere de unu

morbu periculosu, precum se delatura p. e. smintitii nu in semnu de pedepsa, ci pentru pericolulu altor'a din morbulu loru. Precum suntu de nevinovati celi din casele nebuniloru, chiaru asia suntu de nevinovati celi din temnitie. Medalele, ce le porta pre pieptu omenii celi bravi si catenele, ce le porta in petiore criminalistii, areta numai necesitatea cea irrisistibila a naturei, carea in unii a lucratu in una forma in altii in alta forma, inse pentru ace'a in ambii cu neccesitate absoluta ¹⁾.

Acést'a este invetiatur'a cea frivola moderna despre libertate, va se dîca una invetiatura, care neîga tota libertatea, si care in consecintiele ei chiaru si cele mai de aproape este fatalismulu celu mai crasu.

In contr'a frivolitatiloru acestora imfrumsetiate cu masc'a filosofiei, invetia sant'a baserica, cã omulu este liberu in lucrarile si determinarile voiei sale de ori ce coactiune mai antãiu interna. Spre a o demustrã acést'a nu este de lipsa se alergamu la cine scie ce discuisitiuni si distinctiuni subtile. Conscienti'a unui fia-carui omu, chiaru si a celui lipsitu de ori si ce cultura, i spune apodictice fora de nice una contradicere, cã atunci, candu a lucratu ceva cu vointia deliberata, ar' fi potutu lucrã si altumintrule, fora cã ceva cauza interna se-lu fia impiedecatu. Cum se pote atunci, cã eu se am conscientia despre unu lucru, care nu esiste, seau mai claru dîsu, cum se pote, cã eu se am conscientia, cã asi fi potutu lucrã si altumintrule, candu in adeveru nu ar fi asia? Omulu despre nemicu nu are scientia asia clara si asia certa, cã despre ace'a, ce se petrece in launtrulu seu. Prin urmare deca conscienti'a mi spune, cã eu asi fi potutu lucrã si altumintrule, atunci vocea acést'a a conscientiei are mai multa valoare cã tote argumentatiunile filosofiloru de pre lume. Cãndu criminalistulu judecatu la morte, fiendu aproape de esecutare semtiesce in launtrulu seu una mustrare veementa de conscientia, ôre ce ar' dice, deca ar' veni unu materialistu, cã pre cale filosofica se-i demustre, cã elu a trebuitu se comita crim'a ace'a, pentru care se pedepsesce cu morte, si cã i a fostu absolutu cu nepotintia se nu o comita? De securu i ar' respunde: ma nu! eu am potutu se nu o comitu, numai deca a-si fi

¹⁾ Filosofi materialisti si panteisti toti fora deoscire profeséza invetiatur'a acést'a falsa cu privire la libertate. Trecundu cu vederea pre materialistii si panteistii celi primitivi din anticitate, in evulu nou o a resuscitatu mai antãiu Spinoza, a carui principiu crã: *voluntas est causa non libera sed coacta* — *vointi'a nu este cauza libera ci silita*. Dupa elu Hobbes si Locke in Angli'a, Helvetius si Voltaire in Franci'a. éra in Germani'a Kant, care in opulu seu principalu Kritik der reinen Vernunft ed. V pg. 577 dice: Wenn es uns möglich wäre in eines Menschen Denkungsart so tiefe Einsicht zu haben, dass jede, auch die mindeste Triebfeder dazu uns bekannt würde, so würde es keine einzige menschliche Handlung geben, die wir nicht mit Gewissheit vorhersagen und aus ihren vorhergehenden Bedingungen erkennen könnten — Deca amu poté strabate asia afundu in modulu de cugetare alu unui omu, încãtu se-i cunoscemu si motivele cele mai neinsemnate, atunci nu ar' mai fi lucrare omenesca, care se nu o potemu prevedé cu securitate si din conditiunile premergutorie se nu o cunoscemu de necessaria. Asemene Schoppenhauer: Dem Individuo ist in jedem gegebenen einzelnen Falle schlechterdings nur eine Handlung möglich — Individului in unulu fia-care casu nu i e posibilã deccãtu una lucrare. Éra Moleschott materialistulu cuprinde tota invetiatur'a acést'a periculosa in trei cuvinte: der Stoff regiert den Menschen — materia domnesce pre omu. Asemene tota pleiad'a materialistiloru, precum Vogt, Büchner, Haeckel si altii.

voitu! Elu va dá in laturi pre filosofulu, ce pre calea acést'a voiesce se-lu mangaie, si se va intorce catra preotulu, care i spune apriatu, cà elu e de vina, pentru-cà ar' fi potutu lucrá si altumintrule, inse totu odata i aduce si midilocu de a se mantuí de vin'a ace'a.

Mai departe vointi'a omului este libera de coactiune esterna provenita dela altu cineva. Lucrulu acest'a este atátu de claru, câtu si conscienti'a cea mai simpla a omului i spune, cà lucrarea omului pote fi storsa inse nu si vointi'a. Din care cauza in timpurile vechi baseric'a a onoratu de virgine pre persoanele acele, cari au fostu deflorate cu sil'a, la care de locu nu i au potutu resiste, inse de invoitu nu s'au invoitu nice de cumu. Asemene i a onoratu si pre celi ce au sacrificatu idoliloru de sila irresistibila fora inse de a se invoí.

Deca acum vointi'a omului este libera de coactiune interna si esterna, atunci omulu este prevediutu cu libertate. Libertatea acést'a o au toti omenii fora deosebire si se numesce: *libertatea naturei*. Despre libertatea acést'a vorbesce S. Paulu in epistol'a prima catra Corinteni VII. 37, cându dice: „*neavendu necessitate, ci avendu potestatea vointiei sale*“.

II. A dou'a, servitutea si supunerea pote se provina din pasiuni rele, ce-lu tragu pre omu la reu. Spre a poté intielege acést'a este de lipsa se scimu mai antáiu, cum este omulu in urm'a pecatului stramosiescu. Cá se o scimu acést'a nu avemu lipsa, decâtu se ne aducemu aminte, cum prin pecatulu acest'a s'a deterioratu natur'a nostra astufeliu, câtu s'a contaminatu cu una multíme de patimi, ce in continuu ne adamanescu la rele. Omulu prin pecatulu stramosiescu a devenitu in multe privintie sclavulu patimiloru celoru rele, va se dica libertatea lui, care trebuicá se-lu duca la bine, a cadiutu in una servitute tare amara, care-lu duce de multe ori la reu.

Pre ce cale inse pote omulu se se mantue de sclavi'a si servitutea acést'a a patimiloru si se devina liberu astufeliu, câtu in facerea binelui se nu-lu mai impiedece patimile aceste rele? Pana cându suntemu in trupulu acest'a supusu stricatiunei, pana atunci nu ne potemu desbracă de ele. Ele suntu catenele, ce le portamu in mani si in petiore pentru crim'a cea de antáiu. Inse este totusi unu midilocu prin care le potemu invinge cu triumfu. Si acestu midilocu este *grati'a divina*, ce o versa Spiritulu Santu in inimile nostre. Santulu Apostolu Paulu, cându sentieá in sine ghimpele celu veninosu alu patimei superbiei, si a rogatu pre Domnedieu, cá se-lu mantue de elu, atunci Domnedieu nu l'a mantuitu, ci i a respunsu: *destulu ti este tie grati'a mea*. Cu ajutoriulu gratiei acesteia versate de Domnedieu Spiritulu Santu in inimile nostre pote omulu invinge totu genulu de patimi. Dovada despre acést'a suntu ascetii, virginele, confessorii si alti nenumarati santi din istori'a bisericeii, cari au triumfatu in contr'a toturoru patimiloru si cu lantiurile pecatului originalu de mani si de petiore au sboratu neimpedecati spre bine si virtute.

Deca asia dara omulu cu ajutoriulu gratiei divine versate de Spiritulu Santu in sufletulu lui cá unu principiu nou de vietia invinge servitutea patimiloru, cátu acele nu-lu mai impiedeca in calea spre bine, atunci omulu este liberu, si libertatea acést'a se numesce: *libertatea gratiei*. Libertatea acést'a nu o au decátu omenii celi buni, cari se afla in statulu gratiei. Despre libertatea acést'a vorbesce Santulu Apostolu Paulu in epistol'a a dou'a catra Corinteni, c. III, 17, candu díce: „unde este Spiritulu Dommului, acoló e libertatea“.

III. A trei'a, servitutea si supunerea pote se provina dela miseri'a omenesca, care face, cá omulu nu totu de a un'a se pota face binele cându si precum voiesce. De câte ori nu voiesce omulu se faca ceva bine, si nu pote, pentrucá seau lu impiedeca spatiulu, seau tempulu, seau etatea, seau debilitatea, seau lips'a, seau alte câte si mai câte piedeci si neajunsuri omenesci. Genulu omenescu preste totu pana candu e in lumea acést'a de nenumerate ori trebuie se se mangaia cu adagiulu strabunu: *flere possum, sed juvare non!*

Acum ore asia se fia totu de a un'a? Ore se nu ajunga omulu nice odata in una atare stare, încátu deca voiesce ori ce bine, atunci acel'a se-lu si pota face, fora cá se-i mai sté nice una piedeca in cale? Nu nice decum! Este una stare si una pusetiune pentru omu, candu totu binele, ce-lu voiesce, lu si pote face, fora se-lu impiedece nemicu. Si starea acést'a este Paradisulu, unde nu va mai esistá nice una piedeca pentru omu, ci binele ce-lu va voí, lu va poté si face.

Deca acum omulu a ajunsu in starea acést'a a gloriei ceresci, candu a triumfatu preste tota miseri'a lunei si se afla in gloria deplina facia cu ea, atunci e liberu, si libertatea acést'a se numesce *libertatea gloriei*. Libertatea acést'a nu o au decátu Santii din Paradisu. Despre libertatea acést'a vorbesce Santulu Apostolu Paulu in epistol'a catra Romani VIII. 21, cându díce: „libertatea gloriei fiiloru lui Domnedieu“¹⁾.

Cu multa elegantia descrie aceste trei specii de libertati Santulu Bernardu Doctorulu mellifluu, candu díce: Cu cea de antâiu (cu libertatea naturei) amu fostu creati, cu a dou'a (cu libertatea gratiei) amu fostu sanctificati, si cu a trei'a (cu libertatea gloriei) vomu fi incoronati. Cu cea de antâiu suntemu creatura, cu a dou'a suntemu creatura noua, cu a trei'a creatura perfecta. Cea de antâiu are multa onore, a dou'a abundantia de virtute, si a trei'a culmea si coron'a placerei²⁾.

¹⁾ Cuvintele intregi ale Santului Apostolu in locul acest'a suntu: „cá însusi natur'a se va liberá din servitute spre libertatea gloriei fiiloru lui Domnedieu“, va se dica la capetulu lunei si natur'a vediuta intréga se va clarificá, cátu se nu pota pune nice una piedeca omului in facerea binelui. Acést'a este de lipsa, pentrucá dupa inviare fericitii din Paradisu voru avé si corpurile, si apoi corpuriloru in facerea binelui de multe ori le stá in cale natur'a vediuta. De ace'a este de lipsa, cá si natur'a vediuta se se transforme si clarifice, cá astufeliu ea ne mai fiendu piedeca pentru corpu, omulu se aiba libertatea gloriei deplina.

²⁾ De gratia et libero arbitrio III. 7.

Liturgi'a Mainaintesantiteloru.

A sositu deja tempulu de penitintia! tempulu bine primitu, precum dice Santulu Apostolu Paulu. Nu este destulu inse, deca in tempulu acest'a sacru de 40 de dñle de ajunu omulu se absteine dela unele specii de bucate dupa prescisele basericei. Baseric'a prescrie, ce e dreptu, abstienerea acést'a; inse nu pentru ace'a, cà ea ins'asi ar' fi scopu. Ci o prescrie, pentrucà ea voiesce, cà domolindu-se patimile si sburdarile cele trupesci, sufletulu cu atâtu mai usioru se se pota întornà catra Domnedicu, prin meditatiune, contemplatiune si rogatiune.

Multe si varii suntu lucrurile cele sante, cu cari se pote sufletulu omului ocupá cu folosu in tempulu acest'a sacru. Spre scopulu acest'a vomu pune si noi cu ocaziunea acést'a inaintea cetitoriloru nostri unu obiectu ore care menitu spre escitarea sentiului de pietate. Si obiectulu acest'a este Sant'a Liturgi'a a mainaintesantiteloru, care cá una relicuia sacra ni areta, câtu de mare erá ore canduva pietatea credintiosiloru, cu care deca vomu asemená pre a nostra, de securu cà ni va servi cá unu midlocu de îndreptare. Acést'a o vomu vedé, indata ce vomu considerá cauzele si motivele introducerei liturgiei acesteia. In tempurile vechi crestinii in dilele de ajunu nu mancáu nemica pana ser'a. Afora de ace'a la sant'a baserica se cuminecáu cu totii, asiá câtu chiaru si celoru morbosi si din prinsore li se duceá sant'a cuminecatura acasa prin diaconi. Dupa-ce s'a introdusu postulu paresemiloru, crestinii nu mancáu nimic'a pana ser'a in tote dilele postululu acestuia afora de Sambat'a si Dominec'a. Deca inse in dilele aceste, in cari ajunáu pana ser'a, s'ar fi celebratu demaneti'a sant'a Liturgi'a, si s'ar fi cuminecatu, atunci prin acést'a aru fi frantu ajunulu. Din motivulu acest'a s'a introdusu datin'a, cà in dilele aceste sant'a Liturgi'a se nu se celebreze pana ser'a, candu apoi se cuminecáu si apoi frangeáu ajunulu. Inse fienducà ser'a, candu se celebrá sant'a Liturgi'a erá totu odata si tempulu servitiului domnedicescu alu inseratulu, de ace'a cá servitiulu domnedicescu se nu fia prea lungu, candu si fora de ace'a credintiosii eráu osteniti de ajunu, s'a introdusu datin'a, cá sant'a Liturgi'a, ce se celebrá ser'a se se impreune cu inseratulu, asiá câtu partea Liturgiei pana dupa Evangelia se o cuprinda partea inseratului pana la: lumina lina.

Dupa-ce inse sant'a Liturgi'a din tempurile cele mai vechi se celebrá de comunu inainte de amédi, asiá cá dela regul'a acést'a se nu se intemple abatere nice in paresime, s'a introdusu datin'a, cá sant'a cuminecatura se se pregatésca pentru dilele de ajunu inca in Dominec'a precedenta, si apoi in diu'a de ajunu ser'a se cuminecáu cu sant'a cuminecatura pregatita de mai inainte. Pre calea acést'a s'a introdusu sant'a Liturgi'a a Mainaintesantiteloru.

Liturgi'a acést'a proprie nice nu este Liturgi'a in intielesulu adevratu alu cuventului, pentrucà essenti'a Liturgiei consiste in consecrarea panei si a vinului si in prefacerea Ioru in corpulu si sangele Domnulu nostru Isusu Christosu. Prefacerea acést'a in Liturgi'a Mainaintesantiteloru nu se intempla, fienducà s'a intemplatu mai inainte, si fienducà ea din celea patru pãrti ale Liturgiei nu are decâtu numai partea ultima, va se dñca cuminecarea. In sensu mai largu inse, încátu si cuminecarea forméza una parte desi nu essentiala a santei Liturgie, se numesce si ea Liturgi'a.

Mai tardtu dupa-ce s'a mai recitu zelulu crestiniloru si au inceputu a nu mai observá ajunulu pana ser'a, ci mancáu inca demaneti'a, s'a mutatu si Liturgi'a Mainaintesantiteloru de ser'a pre demaneti'a fora de a se schimbá nimic'u in ea. Astufeliu ea este astádi mai multu una relicuia sacra, ce ni areta, câtu de pii si zelosi au fostu crestinii in tempurile vechi.

Liturgi'a Mainaintesantiteloru la inceputu se celebrá in tóte dilele postului

mare afora de Sambat'a si Dominec'a. Sinodulu alu doile Trulanu dela 692 a decisu, cá in venitoriu se nu se mai tiena de regula decátu in Miercurile si Vinerile postului mare si in cele trei dile dela inceputu ale septemanei patimilor.

Ce atinge autoriulu Liturgií acesteia, unii suntu de parere, cá autoriulu ei este santulu Gregoriu Nazianzenulu. Opiniunea acést'a are probabilitate forte pucina, de ora-ce Liturgi'a acést'a nice odata nu s'a numitu: Liturgi'a santului Gregoriu Teologulu, Cuventatoriulu de Domnedieu seau Bogoslovulu, cari termini suntu sinonimi. Altii suntu de parere, cá autoriulu ei este stulu Gregoriu Marele, Pap'a dela Rom'a. Opiniunea acést'a se intaresce prin ace'a, cá din tempurile cele vechi ea se numesce si: Liturgi'a santului Gregoriu Dialogulu seau Dvoeslovulu, si apoi santulu Gregoriu Marele, Pap'a dela Rom'a se numesce si santulu Gregoriu Dialogulu seau slovenesce Dvoeslovulu dela unu opu alu lui scrisu in forma de dialogu. Cu terminulu acést'a se desemna Liturgi'a Mainaintesantiteloru si in cartile nostre romanesci pana in diu'a de astadi. Mai probabila este opiniunea, cá Liturgi'a acést'a s'a compusu in resaritu, si apoi s'a aprobatu pentru resariteni de catra Pap'a Gregoriu Marele numitu si Dialogulu.

Darwinismulu in aintea tribunalului mintei sanetose si a naturei.

(Urmare).

Principiulu fundamentalu si si erorea fundamentale a sistemului lui Darwin este, cá sustiene, cumcá ce'a ce pote face omulu lucrandu dupa unu planu óre care, ace'a pote face si natur'a de sine lasata. Anume este cunoscutu, cum crescutorii de animale alegu totu de a un'a pentru sementia aceli individi, cari intrunescu mai multu si mai bene caletatile folositorie omului. Prein acést'a eli facu, cá generatiunea venitoria se fie mai desvoltata dein punctulu de vedere alu folosului, ce-lu are omulu dela ea. Dupa ace'a de intre individii mai perfectionati ai generatiunei acesteia crescutoriulu éراسi alege pentru sementia pre acelia, cari intrunescu si mai multu caletátile folositorie, si in modulu acést'a dá nascere la una generatiune si mai perfectionata. Astu-feliu crescutoriulu de animale face pre inेतulu, cá animalele se se modifice in direptiunea, pre care elu li-o dá. Pre calca acést'a omulu a ajunsu se formeze elu insusi dupa unu periodu indelungatu de tempu diferite rase domestice, cari se deosebescu de rasele primitive mai pana la necunoscentia.

Dein observatiunea acést'a simpla a trasu Darwin consecintiele acele, pre cari si a basatu intregu sistemulu seu. Elu adeca a facutu unu pasiu mai departe si sustiene, cá cea ce pote face omulu lucrandu dupa unu planu óre-care, ace'a pote face, si si face si natur'a de sene lasata. Anume precum omulu pre rendu pote nobilitá una specie de animale pana la unu atare gradu in cátu se fia una distantia de totu mare intre specia nobilitata si intre cea primitiva, chiaru asiá face si natur'a, numai cátu ea nu urméza nice unu planu óre-care preconceptu, ci lucra numai conformu legiloru sale immanenti. In natura dupa Darwin la inceputu nu au fostu decátu doue seau trei specii de animale forte simple, ba pote chiaru numai un'a. Dein aceste pucine specii s'a nascutu varietatea ace'a imposanta de specii de animale, ce o vedemu astádi dela infusoriele, ce abié le potemu observá numai cu microscopulu pana

la omu. Acést'a inse s'a intemplantu in tipulu urmatoriu. In fia-care generatiune dein intemplantare unii individi s'au nascutu cu una calitate óre-care favorabile esistentiei loru, care alti individi nu o au avutu. Cumcà acést'a asiá este, se vede si de acoló, cà fetii nice odata nu suntu perfectu asemenea parintiloru, ci totu de a un'a este ceva deosebire, desi pote forte mica, asiá câtu de abié se pote observá. Caletatile cele favorabili ale individoru au trecutú apoi si la urmatori, la cari inca s'au mai potentiata si au crescutu. Asiá s'au intemplantu si in generatiunile urmatorie, caletatile au totu crescutu si s'au desvoltatu, si astufeliu a ajunsu lucrulu acolo, de caletatile cele ce la inceputu au fostu forte mici si neinsemnate, in urma au crescutu asiá de tare, câtu au modificatu animalulu in mesura asia mare, câtu intre elu si intre speciile primitive nu mai este mai nece una asemenare. Pre langa caletatile aceste, ce dela inceputu s'au formatu si s'au perfectionatu in continuu, mai vinu a se luá in consideratiune si alte caletati noue, ce s'au nascutu mai tardiu in alte generatiuni, si cari inca au mersu inainte totu desvoltandu-se. Astufeliu p. e. in specia din care s'a nascutu girafulu, din intemplantare la inceputu unii individi au avutu grumazi mai lungi cá altii. Acestia au produsu feti cu asemenea grumazi. Mâ intre acestia erasi din intemplantare unii au avutu grumazi mai lungi cá celilalti, si asiá a mersu in continuu mai departe, pana candu s'a nascutu specia girafiloru cu grumazii mai lungi cá la tote animalele.

Impregiurarea acést'a inse singura nu este in stare a esplicá tota varietatea cea enorma a speciiloru de plante si de animale, ce se afla pre pamentu. Acést'a pentrucà indata ce cugeta omulu seriosu asupr'a intregului decursu a procesului acestuia, numai de câtu se nasce intrebarea, cà ce a fostu caus'a, de numai individii celi ce din intemplantare s'au nascutu cu una calitate favorabila esistentiei loru, s'au propagatu mai departe, éra celilalti lipsiti de acést'a calitate au peritu fora urmatori. Pentru a respunde la intrebarea acést'a Darwin a luatú in ajutoriu unu altu elementu in ipotes'a sa, si acest'a este asia numit'a *lupta pentru esistentia*.

Este cunoscutu, cà ori si ce organismu are de a se luptá cu un'a multime mare de influentie inimice, anume cu alte animale, cu temperatur'a, tempestatile, clim'a, lips'a de nutrementu, dara mai cu sema cu organisme de aceasi specie. Astufeliu in lumea organica decurge in continuu un'a lupta cu tote elemintele, ce-i suntu inimice. Asia stându lucrulu, de sene se intielege, cà individii, cari din intemplantare s'au nascutu cu un'a caletate óre-care favorabila esistentiei loru, acelia in lupt'a pentru esistentia au esitu invingutori, si astufeliu s'au potutu propagá mai departe, precandu celi ce din intemplantare nu s'au nascutu cu caletatile acele, au trebuitu se fia invinsi, se piera, si astufeliu se remana fara urmatori. Acést'a s'a intemplantu in una fia-care generatiune.

Inse hipotes'a lui Darwin si dupa adaugerea elementului acestuia totusi mai are inca un'a lacuna mare. Anume la casulu candu ambe elementele memorate aru fi adeverate, atunci ace'a ar' trebui se se intemple astufeliu, câtu se se pota observá, déca nu in tempulu celu scurtu alu vietiei omenesci, atunci

celu pucinu in tempulu istoricu cunoscutu omenimei. Acést'a inse nice pre departe nu se intempla. Abstragundu dela ace'a, cà încátu potemu noi observá in decursulu vietiei nostre, speciile de animale si plante remanu constante si nu se schimba, dara inca si tempulu istorice cunoscutu areta, cà nece in trecutu nu s'a intemplatu cev'a schimbare de momentu. Astufeliu cá se nu mai amintimu de altele, gránulu aflatu prin cemetieriele de piatra, unde se inmormentáu Egiptenii celi vechi, nu se deosebesce intru nemic'a de celu de astadi, desi de atunci au trecutu câteva mii de ani. Animalele selbatice ni le descriu autorii antici chiaru asia, precum suntu ele astadi.

Inse dein curs'a acést'a se scote Darwin cu ajutoriulu unei hipotese tare usiore. Anume recurge la tesaurulu celu nesecatu alu tempului, si raspunde, cà ce e dreptu in totu tempulu istorice cunoscutu nu se observéza nece un'a scaimbare in organismele speciiloru coloru multe de plante si animale. De acolo inse nu urméza, cà schaimbári nu se intempla de locu. Cà schaimbáriile au lipsa de dieci si sute de mii de ani, ma pote si de milioane, pentrucá se ajunga pana la unu atare gradu, câtu se se pota observá. Astufeliu Darwin lia in ajutoriu tempulu, care i stá la dispusetiune dein abundantia pentru de asi completá cu ajutoriulu lui hipotes'a sa.

Schimbari fortuite in organismulu individiloru, lupt'a pentru esistinti'a si tempulu immensurabilu suntu acele trei elemente, pre cari combinandule la olalta in unu totu, a formatu dein ele Darwin hipotes'a sa, desi altumentrele remane unu lucru logice nejustificabilu, cà elu intréga hipotes'a sa si o baséza erasi numai pre hipotese, deorcece aceste trei elemente departe de a fi lucruri comprobate, nece unulu dein ele nu trece prese marginile modeste ale unei hipotese. Este cunoscutu câtu de tare a alarmatu hipotes'a acést'a lumea intréga si cumu la pasirea ei in lume au saltatu de bucurie toti inimicii esistintiei lui Domnedieu. Acést'a pentrucá prein hipotes'a acést'a credeán, cà este data pentru totu de a un'a in laturi pietr'a ace'a, ce mai stá in calea unei espicari a lumii cu fenomenele si fientiele ei fora de a admite si esistinti'a unei fientie, ce e preste lume. Cà déca si lumea organica nu este nece de cum unu ce premeditatu, atunci totu scopulu, si cu elu Ddieu este pentru totu de a un'a eliminatu din lume. Astufeliu opináu toti acelia, ce au aplaudatu din tote poterile, cându a aparutu pentru antai'a data hipotes'a lui Drwin¹⁾ (Va urmá).

¹⁾ Ipotes'a lui Darwin o au imbratisiatu cu multa caldura, deca nu fanaticism, multi dintre naturalistii germani, precum Haeckel apostolulu ei si Büchner. In Franci'a inca si-a castigatu adepti, inse nece pre departe asiá multi si asia fanatici cá in Germani'a. In Angli'a nece pre departe nu are asia multi aperaturi precum ar' eugetá omulu. Ma si celi ce o apera, nu o apera in sensulu si cu intentiunea ace'a cá celi din Germani'a. In Americ'a are inimici multi si inca geniali. Intre Romani a combatutu in Convorbirile literarie de pre anulu 1877/8 D. Cont'a fostulu ministru de instructiune in Romani'a, si a statoritu una alta ipotesa nu mai pucinu fatalistica si mecanica cá alai Darwin. Afora de ace'a s'au mai combatutu si in program'a gimnasiunului din Blasiu de pre anii 1880 si 1881 si in câteva esemplarie si in brosiura separata. Inse fienducá program'a a ajunsu in forte pucine mani de a cetitoriloru foiei, de ace'a am aflatu cu cale a reveni la ea si in foia mai adaugundu, ce servece spre clarificarea obiectului precum si argumentele none, ce le a produsu de atunci scienti'a in contr'a ipotesiei acesteia atâtu de periculose.

Representatiunaa episcopului Clain in caus'a scutintieloru si libertatiloru clerului si poporului unitu.

(Continuare din Nr. 3).

Amu vediutu cuprinsulu representatiunei celei atátu de juste a episcopului Clain in favorulu clerului si poporului seu. Imperates'a Mari'a Teresi'a dorieá din tota sufletulu, cá punctele cuprinse in representatiunea episcopului se se implinésca tote fora deosebire si inca nunumai in interesulu dreptatei ci si in interesulu santei Uniri. Din care cauza fiendu-cá aveá se calatorésca la Prag'a spre a se încoroná si acoló cá regina a Boemiei, denumí una comisiunea aulica, carea in cointelegere cu cancellariulu aulicu transilvanu cuntele Gyulaffi se discuteze tote punctele representatiunei, si apoi dupa reintorcere dela Prag'a se-i reporteze. Inse fiendu-cá bun'a imperatésa bine scieá, ce prejudetie eráu prin clasele conducutorie din Transilvani'a facia cu poporulu romanescu, cari de securu scieá, cá voru influintiá si asupr'a decisiuniloru comisiunei denumite, dede episcopului Clain a intielege, cá ar' fi bine, deca elu ar' remané in Vien'a, pana candu comisiunea si va implini lucrarile, cá astu-feliu prin presentia sa se pota baremu in cátuva paralisá influintiele inimice representatiunei sale. Episcopulu Clain si petrecá spre scopulu acest'a in Vien'a mai bine de 15 luni.

Intru ace'a comisiunea aulica tieneá siedintie preste siedintie, discutá, esaminá si disputá fora se pota ajunge la ceva resultatu. Ea se aflá intre Seylla si Caribde. De una parte ar' fi voitu se implinesca dorinti'a imperatesei, de alta parte influintiele claselor conducutorie din Ardealu, cari nu se poteáu impacá nice de cum cu ide'a emanciparei poporului romanescu, contrabalansáu tote dorintiele imperatesei. Atunci episcopulu Clain, dupa ce a vediutu, cá a espiratu dejá unu anu, si comisiunea nu s'a potutu redicá pana la cunoscerrea, cá in representatiunea data de elu nu se cuprinde nemicu alta, decátu ce'a ce ori ce omu pote se pretinda in numele dreptatei eterne, incepú asi pierde pacientia, si incunoscentia despre acést'a si pre celi de acasa, cari inca asteptáu cu nerabdare resultatulu representatiunei episcopului. Atunci clerulu si poporulu de a casa aflá a fi sositu tempulu, cá se vina episcopului in ajutoriu prin una rogare de cuprinsu identicu cu representatiunea lui indreptata catra imperatés'a, cá astu-feliu cercurile decidietorie din Vien'a se scia, cá episcopulu nu a pasita numai in numele seu, ci in numele clerului si poporului intregu.

In rogarea acést'a clerulu si poporulu unitu din Transilvani'a areta mai antáiu cu cáta credintia si supunere omagiala au fostu eli totu de a un'a gata a aperá tronulu in contr'a la ori si ce inimicu. Si pre langa tote aceste totusi asia multi se scandalisésa in intarirea drepturilor, scutintieloru si privilegielor cerute, nu atáta pentru-cá nu ar' fi drepte, ci pentru-cá suntu inimici mari a santei Uniri si a poporului romanescu. Clerulu si poporulu romanescu din Ardealu porta greutatile si sarcinile cele mai mari si mai multe ale tieiei, si totusi elu inca nu este securu de venitoriulu seu, si nu scie ore primiva din manile imperatesei dreptate si gratia, seau dora va fi condamnatu a deplange cu lacrimi si suspine saugeroase perirea completa a sa si a urma-toriloru sei, si inim'a sa cea rupta de necadiu si desperare se si o ingrope in recél'a pamentului.

Acést'a din urma o astépta cu tota securitatea, deca cumva episcopulu loru se va reintorce dela Vien'a acasa, inca in ainte de ce li s'ar' decide caus'a. Pre langa tote aceste inse inca nu au pierdutu sperantia, cá atotu-

poterniculu Domnedieu, care pre principii celi pfi si drepti i a condusu totu de a un'a la marime si la triumfu, si pre august'a imperatésa o va incoroná cu multe daruri, deca se va indurá a fi drépta facia cu poporul romanescu celu asupritu, precum a fostu chiaru si facia cu Jidovii si pagani. Dupa-ce inse inimicii poporului romanescu sustienu in continuu, si inca in unu modu categoricu, cá Romanii nu ar' avé cugetu sinceru cu unirea, asia se dechiara gata a jurá a dou'a ora credintia santei Uniri indata ce voru capetá una resolutiune favorabila pre cererea lor; éra celi ce nu aru voi se depuna juramentulu acest'a, aceia se fia eschisi dela tote drepturile si scutintiele concece celoru uniti. Cu genunchiele plecate si plinu de dorere in numele suferintieloru lui Isusu Christosu si suspinandu catra ceriu se roga poporul unitu din Ardealu catra bun'a imperatésa, cá se-i implinesca dorintiele cele juste, si se-i asculte plangerile, „*cá se nu mai domnésca mai multu preste noi eres'a, ci baseric'a cea adevérata catolica romana, si cá atátu noi, câtu si urmatorii nostri pana la capetulu lumei se potemu díce cu lauda eterna: Mari'a Teresi'a, regin'a apostolica a facutu, cá se ni potemu si noi ajunge fericirea si temporala si si cea eterna cá si celilalti fii credintiosi ai patriei*“.

Inse ghiati'a ce o au fostu asiediatu ideile feudali stricate si degenerare prin dreptulu romanu pre cugetarea politica a cercuriloru datatorie de tonu in Ardealu, érá mare si multa, câtu se pofticá una putere estraordinaria si una pacientia de fieru, cá se o pota cineva rumpe, si facundusi cale prin ea, se le aduca acoló, câtu se cunosca, cá nice episcopulu Clain, nice clerulu si poporul unitu nu cereá altu ceva, decâtu ce'a ce dupa principiile elementari ale dreptatei poteá se pretinda cu dreptu cuventu. Din caus'a acést'a inimicii libertatiloru si scutintieloru poporului si clerului romanu unitu in locu de a se induplecá prin una rogare atátu de justa si conceputa in termini atátu de blandi si umiliti, se impluru de ura inca si mai mare in contr'a episcopului si a clerului si poporului seu. Acum vediu episcopulu Clain a fi sositu tempulu, cá se parasésca provocarile la legile si drepturile cele ruginite vechi ale tierei in favorulu puncteloru representatiunei sale, si începù a se provocá la principiile dreptatei eterne, dupa cari cererea sa si a clerului si poporului seu nu poteá fi respinsa fora a strigá drepta resplatire la ceriu. Amaru începù acum episcopulu iritatu pana la pierderea pacientiei a se plange si a descrie in aintea imperatesei in coloru drastice nedreptatea cea mare, ce se face clerului si poporului unitu din Ardealu. Unu poporu considerabilu atátu pentru credint'a câtu si pentru numerulu lui, care numera mai bine de una diumetate milionu de suflete, din vin'a altoru popore si confesiuni este condamnatu la una sorte mai rea si mai nedemna chiaru cá si a poporului celui mai despretiuitu depre pamentu, a poporului jidovescu. Una scurta paralela areta, câtu este acést'a de adevératu. Pre candu Jidovii laici nu dáu nice una decima preotiloru altei confesiuni, pre atunci laicii uniti trebuescu se dé atari decime. Jidoviloru le este iertatu a-si alege din sinulu loru judecatori pentru cauzele lor interne, Romaniloru uniti inse nu li este iertatu. Jidovii potu se se mute din unu locu in altulu, Romanii uniti inse nu. Jidovii potu face dispusetiunile ultime cu privire la averea propria, Romanii uniti nu. Jidovulu se bucura de multe scutintie, Romanulu unitu inse nu; ma si acel'a, care ar' cutezá a aপরá publice pre unu Romanu unitu s'ar' espune numai la persecutiuni asia de aspre cá si cum insusi ar' fi unu atare Romanu. Privilegiele si libertatile concece Jidoviloru se intarescu si escuta, pre cându privilegiele si libertatile clerului si poporului unitu se retienu parte de guvernulu tierei parte de cancellari'a aulica numai cá se nu ajunga la realizare si

esecutare. Invederatu o areta acést'a impregiurarea, cum au cutezatu in reintarirea diplomei leopoldine a vorbí numai despre episcopulu unitu actualu si a trece cu vederea pre urmatorii lui schimbandu prin acést'a drepturile perpetue in drepturi personali si trecutorie. Din motive egoistice se pretinde, cá Romanii uniti se platésca decimele nu la preotii loru, ci la preotii acatolici, desi Romanii uniti s'au obligatu a dá a cincea parte din decimele aceste spre fundarea si intretinerea unui seminaru clericalu pentru crescerea clerului unitu, éra 500 de floreni pentru subsistinti'a teologului Jesuitu de langa episcopulu. Inimicii clerului unitu din invidia si ura aru voi se-lu tiena totu in miserie si in lipsa, pentrucá elu se nu fia nice odata in stare a lucrá cu succesu cá si alte cleruri. In contr'a mandatului crestinismului, a catolicismului, a dreptatei si a temerei de Domnedieu voiescu inimicii se tiena clerulu si poporulu unitu in servitute egipteana. Bun'a Imperatésa inse se se indure a liberá clerulu si poporulu acest'a de sub jugulu celu despoticu, si caus'a lui se binevoiesca a o luá din manile cancelariei aulice si a o dá unci comisuni seau unui ministru fidelu spre supraesaminare, căce altumintrele elu laolalta cu clerulu si poporulu seu va apelá la Domnedieu celu viu¹⁾.

Bun'a imperatésa misicata prin una rogare atátu de justa si atátu de umilita implini dorinti'a episcopului si dede rogarea lui mai multoru persone de incredere spre supraesaminare si reportare. (Va urmá).

Victoru Hugo celebrulu poetu francesu facia cu credinti'a catolica.

In unulu din numerii anului trecutú ai Foiei nostre amu fostu amintitu despre unulu din celi mai celebri poeti germani si cugetatoriu profundu, si amu fostu aretatu cu unele din ideile cuprinse in scrierile lui cele classice, cum desi in tineretie inimicu neimpacatu alu credintiei crestine catolice, totusi pre incetulu a fostu inceputu a se impacá cu ace'a credintia, si nu odata a o imbracă in elogiele cele mai stralucite. Ma deca Domnedieu nu l'ar' fi chiamatu la sine in florea vietiei, cine scie deca preste scurtu tempu dupa ace'a nu s'ar' fi reintorsu cá fiulu celu pierdutu in bratiile basericei aceleia, pre care in tineretiile sale asia de multu o a fostu batujocoritu si urftu; deca cumva precum sustienu nu pucini, in conscienti'a sa nu a moritu cá membru fidelu alu baserice acesteia. Poetulu acest'a a fostu Schiller²⁾.

Se vedemu acumu pre unu altulu nu mai pucinu celebru cá Schiller, inse care a urmatu una cale diametralu opusa. Acest'a este poetulu francesu Victoru Hugo, de a carui renume este astádi plina Europ'a. Elu in tineretie a fostu amicu bunu alu basericei catolice, pre care o a si cantatu nu odata in unu tonu tare elevatu si plinu de unctiune. Astádi inse in etate de 82 de ani este unu inimicu mare alu ei. Schiller din ce inaintá mai tare in etate, din ace'a se apropiá totu mai tare de baseric'a catolica. Victoru Hugo din contra, din ce a inaintatu mai tare in etate, din ace'a s'a departatu totu

¹⁾ Humillima supplicatio Joannis Clain, Episcopi Fogarasiensis, proprio, Cleri et Nationis Valachico-graeci Ritus unitorum nomine.

²⁾ Foi'a basericésca depre 1883 pg. 229 si uu.

mai tare de ea. Donne! câtu suntu de necuprinse judecatile tale si de nepatrunse càlile tale! La unulu perulu celu albu este viersulu pastoriului celui bunu, ce-si striga oi'a cea pierduta, la altulu este ghiar'a lupului, ce rapesece oi'a din turma. Si ore ce pote fi caus'a la asia ceva, la unu fenomenu asia de variu in doue suflete asemenea de mari? Caus'a pentru care providinti'a domnedieésca in necuprins'a ei intieleptiune produce atari fenomene in lume, este pentru noi ascunsa si nestrabatuta. Caus'a naturala inse este usioru de aflu. Schiller a fostu una natura blanda, pacifica si umilita, carea nu amblá in ruptulu capului dupa marire si gloria desierta, ci se luptá cu sine insusi, pentru a-si aflá repausulu acel'a, dupa care insetéza totu omulu. Celu ce cauta, va aflá. Deca cineva cauta cu seriositate repausulu acel'a sufletescu, ce nice unu lucru trecutoriu pre lume nu i-lu pote procurá, atunci i este cu nepotintia se nu auda din baseric'a catolica viersulu Mantuitoriului, care i striga: „*veniti la mine toti celi osteniti si insetati, si eu ve voiu odichni pre voi*“. Viersulu acest'a suná la urechile lui Schiller totu cu mai mare potere si dulcétia din ce inaintá mai tare in etate. Victoru Hugo din contra una natura nelinistita, fantastica, superba si versatila numai in aplausulu multimei si a aflu totu de a un'a mangaiarea si desfetarea si numai acést'a a cautato in tota vietí'a lui. Ce mirare dara, cà unu atare barbatu s'a departatu totu mai tare de una religiune, a carei Domnedieu s'a umilitu pre sine pana la mortea crucei. Unei naturi atâtu de superbe trebue se-i fia nesuferita una religiune, in carea umilinti'a este una decore, una corona si unu triumfu domnedieescu.

Cu tote aceste inse unu sufletu asia grandiosu, cum este alui Victoru Hugo, este cu nepotintia, cá si in minutele cele mai seriose ale vietiei se nu se pota smulge din cugetele si dorintiele cele vile ale lumei acesteia. Chiaru marimea sufletului ajuta pre unu atare omu, cá in atari mominte se se redice susu preste totu ce e trecutoriu in lume si se privésca odata facia in facia cu Domnedieu. Si óre ce minute suntu mai seriose in vietí'a omului, cá minutele mortei? Infricosiata este seriositatea minutelor acestor'a dinaintea intrarei in vecinicie. Ce n'a potutu omulu de multe ori vedé si cunosce in tota vietí'a sa, vede si cunosce in minutele aceste cu una claritate, ce trece preste tota intipuirea. Tote poterile sufletesci se incordéza atunci, precum nu se incordéza in vietia nice odata. Tote ventrelele sufletului se imfla, inim'a se aprinde atunci de unu doru irresistibilu catra ceva, ce in vietia nu a aflu, cugetulu sbora prin lume in lungu si in latu, si ce mirare, candu multi in minutele aceste afora de sine de bucurie striga cu geometrulu Archimede: *ευρησα* = am aflu; dá! am aflu pre Domnedieu si baseric'a lui, ce in tota vietí'a nu l'am aflu nicairi. Acést'a este caus'a, de prin cercurile credintiose din Franci'a nimene nu se indoiesce, cà barbatulu acest'a mare alu tempului nostru, Victoru Hugo, lir'a Europei si a seculului alu 19-le in minutele cele din urma éراسi se va reintorce in sinulu bisericeii catolice,

de a carei bratie s'a despartitu de tempu asia indelungatu. Este mare de-partarea lui de baserica, mare, fiendu-cà tempu de mai 50 de ani s'a totu departatu de ea. Si Domne! ce lungu tempu suntu 50 de ani in vietia omului. Inse in cincidieci de minute seriose din or'a morței pote sufletulu omului celu incordatu cá nice cându mai in ainte se faca cá in cincidieci de ani usiori din vietia, si ajutatu de grati'a divina pote in cincidieci de minute se pereurga inderaptu calea facuta in cincidieci de ani. De câte ori marele poetu Victoru Hugo are ocaziune a privi desastrele morței, totu de a un'a elu este altulu si atunci catoliculu inconsciu vorbesce din elu. Nu de multu la immormentarea celebrului advocatu Jules Favre in vorbirea tienuta la mormentu a disparutu Victoru Hugo celu vechiu si a aparutu unu Victoru Hugo intineritu prin vederea Domnedieului seu dedeaparte. Atunci dupa mai cincidieci de ani pentru antai'a ora cu una seriositate ne mai vediuta in vietia a lui privindu spre ceriu a aretatu, cà dupa acel'a suspina sufletulu lui, cà de cele pamentesci s'a saturatu.

Este tare instructivu a sci, cum genialulu poetu Victoru Hugo condusu numai de amblarea dupa aplausulu multimei dela cantarea cea sublîma a adevेरurilor catolice a cadiutu totu mai tare, pana ce in adenci betranetie a ajunsu la glorificarea panteismului, scopululu, de care s'au lovitu asia multi omeni geniali, cari nu au tientitu intru atât'a in acoló, cá cu talentulu loru celu mare datu de Ddieu se produca ceva in eternu frumosu, ci mai multu cá se capteze admiratiunea contemporana. Este forte instructivu procesulu acest'a alu caderei dela teismulu crestinu catolicu pana la Panteismu, prin care a trecutu Victoru Hugo, instructivu, pentru-cà areta unde pote se duca superbi'a pre omu, fora cá elu se observe, decátu pote cându este chiaru la capetulu calei.

Tonurile prime ale lirei sale au fostu in onorea ideiloru crestine, si aceste suntu si cele mai frumoase între tote scrierile lui. Cu ocaziunea botezului ducelui de Bordeaux si principe de corona alu Franciei la 1821 compuse una oda in care misterulu sacramentulu botezului este descriu in strofe tare frumoase, fiendu-cà sufletulu lui erá inca in bratiiele crestinismului. „Tote se se cutremure si se se umileasca,“ dice elu „superbi'a cea peritoria vorbesce indesiertu. Leulu regalu se pleca sub jugulu mielului divin. Tatalu incungiuratu de stele se scobora portatu de venturi spre prunculu debilu si descoperitu. Spiritulu santu lu inundeza cu flacari. Elu n'a fostu inca nascutu decátu numai pentru lume, acum se se nasca pentru eternitate¹⁾“.

1) »Que tout tremble et s' humilie
 »L'orgueil mortel parle en vain.
 »Le lion royal se plie
 »Au joug de l' Agneau divin.
 »Le Père entouré d'étoiles
 »Vers l'enfant faible et sans voile
 »Descend, sur les vents porté;
 »L'Esprit saint de feux l'inonde:
 »Il n'est encore né qu' au monde
 »Qu' il naisse á l'éternité.

Câtiva ani dupa ace'a veni monarchi'a din Julius „republic'a cea mai buna“ cu regele cetatianu Ludovicu in frunte, apoi a dou'a republica, dupa ace'a Napoleonu III si in urma a trei'a republica. Indiferentismulu, scepticismulu si infidelitatea domniei in clasele conducutorie din Francia. Victoru Hugo in locu de a luá acum asupr'a sa sarcin'a grea in adeveru, inse de mare meritu, de a combate cu lir'a sa geniala si cu superioritatea cea mare a spiritului seu ideile aceste gresite chiaru si cu pericolulu pierderii popularitatii pre unu tempu óre care, si puse lir'a sa in servitiulu loru si leulu deveni servitoriu parasitoriu. Unu scepticismu rece cá ghiati'a si una indoire si hesitatiune mare incepe de atunci a transpirá prin tote poemele sale *Nulle part le midi, nulle part le soleil!* = *Nicairi miedia dâ, si nicairi sore!* esclama elu in una poema din tempulu acest'a¹⁾. Cum va vedé inse omulu sorele, deca se scobora in cloacele suterane cele intunecose, unde s'a scoboritu elu?

Dela indoiéla pana la necredintia nu este decâtu numai unu pasiu. Inse pasiulu acest'a este impreunatu cu multe doreri. Nice odata nu parascesce omulu credinti'a fora de una lupta grea si amara, căce: *amarum est perdidisse Dominum Deum suum!* Tempu indelungatu ni areta poetulu nostru in viersuri forte frumose, cátu de plina de doreri a fostu pentru elu lupt'a acést'a. „*Intre progresele aceste,*“ dice elu: „*cu cari se lauda etateu nostra, in tota splendorea seculului nostru, ce orbesce, unu lucru o Isuse este, ce me inspaimenta in secretu, si acest'a este echulu vocii tale, ce se departéza debilitanduse totu mai tare*“²⁾. Cu greu se despartieá elu de credintia, si cu tote aceste sermanulu omu nu vedeá, cá insusi elu alungá de la sine vocea, a carei departare i causá atât'a dorere. Elu a patitu cá morbosulu, care in parocsismu se ranesce pre sine si striga catra altii, cá se nu-lu ranesca, fíndu-cá nu scie cá ranele si le infíge insusi elu.

Cându inse ajunse poetulu pana la fondulu indoielii, atunci semti goletatea cea mare a sufletului seu. Pre sine insusi se descrie atunci, cându dice despre unu paria din Indi'a: *Elu a retacitu tota diu'a; éra la ór'a, cându se scobora noptea, elu si semti inim'a trista cá unu sicriu*³⁾.

Da! noptea incepú a se scobóri acum preste sufletulu lui, căce desi s'a inspaimentatu de goletatea cea mare, ce o sentieá acum in sine, totusi nu aveá atat'a taría, cá se ese din noptea cea intunecosa a indoielii, in care inca totu mai lumináu stelele souveniruriloru tineretieloru petrecute in credintia, candu precum dice elu se jocá cu angerulu seu padítoriu. Nu! atat'a curagiu nu avú, ci din noptea acést'a trecú in noptea si mai intunecosa a panteismului,

¹⁾ Chants du crépuscule XVIII.

²⁾ Mais parmi ces progrès, dont notre âge se vante
Dans tout ce grand éclat d'un siècle éblouissant
Une chose, o Jésus, en secret m'empouvante,
C'est Pecho de ta voix, qui va s'affaiblissant.

Voix intérieurs I.

³⁾ Il erre tout le jour; Vers l'heure où la nuit tombe
Il se sentit le cœur triste, comme un tombeau.

Tristesse d'Olympio.

candu si stelele de mai inainte s'au stinsu, si unde vocea, a carei departare o plangea mai inainte asia de amaru, nu se mai aude de locu. Atunci poetulu celu genialu la capetulu decadintiei incepu a canta panteismulu in strofe atatu de admirabile, catu nice odata nnu lueru neadeveratu n'a fostu imbracatu in un'a forma asia frumoasa. Elu tiesu unu vesmentu regalul, una purpura imperatesca, si imbraca cu ea unu scheletu, panteismulu celu fora suflare si vietia. In dialogulu cu Herman, astufeliu si descrie elu panteismulu, care era credinti'a lui: „*Eu i am disu: eu me rogu! Herman mi dise: in ce templu? Cine este celebrantulu, pre care-lu contemplaza sufletulu teu? Unde este altariulu, ce-lu reflecteza elu? Inaintea la ce confessariu lu faci tu se apara? Baseric'a i am disu, este azurulu ceriului, era preotulu . . . Atunci ceriulu se albise. Lun'a se suu pre orisonu; hostia enorma! Eu aretandui lun'a aurila deasupr'a pamentului intunecatulu, i am disu: Ingenunchia; Eca Domnedieu insusi celebraza, si acum redica osti'a*¹⁾).

Acest'a a fostu pana acum procesulu celu tristu alu poetului acestuia mare, ce-i lu a creatu superbi'a. Ce va fi in venitoriu, nu scimu. Domnedieu scie! Speramu inse, ca elu nu se va scobori in mormentu, fora de a se impacat cu baseric'a, pre care ore candu asia multu o a iubit.

Literatura.

Preanonratulu Domnu Tutu Budu Parocu gr. cat. in Sugatagu, dieces'a Gherlei, Protopopu si Asessoru consistorialu, cunoscutu publiculu nostru dein alte scrieri de valoare ale densului ni tramite unu opu voluminosu alu seu intitulatu: „*Indreptariu practiculu pentru pastorii sufletesci*“, edatu in tipografi'a diecesana din Gherla. Opuulu este dedicatu Ilustratei Sale Mihailu Pavelu episcopulu gr. cat. de Oradea mare, si cuprinde 700 de pagine. In elu se tracteza tote afacerile practice basericesci, scolastice, civile si militare, ce potu se ocure in vietia unui preotu, ce'a ce areta destulu de invoderatu, catu de necessariu este unu atare opu pentru ori ce preotu, din care cauza -lu si recomandamu cu tota caldur'a. Numai atat'a adaugemu, ca dupa parerea nostra lucrurile, ce atingu specialu numai dieces'a Gherlei, era mai bine, deca se edau in un'a brosiura separata pentru preotimea gherlana, era indreptariulu acest'a se fia cuprinsu numai ce'a ce este generalu si de valoare practica pentru tote patru diecesele. Observatiunea acest'a inse a nostra nu micsioraza intru nemic'a valorea interna a opului. Pretiulu lui este 2 fl. 50 cr. v. a.;

Cu bucurie inregistramu aici si ace'a ca P. O. D. Autoriu pune in prospectu edarea in scurtu tempu si a unui »Tipicu« impartitu in trei parti, acarui lipsa este de multu sentita in literatur'a nostra, si asia prein diliginti'a si zelulu seu celu demnu de tota laud'a va suplini si lips'a acest'a. Pretiulu acestui'a va fi 1 fl. v. a.

¹⁾ Et je lui dis: »Je prie«. Herman dit: dans quel temple
Que est le celebrant, que ton ame contemple? Et l'autel qu' elle reflechit?
Devant quel confesseur la fais tu comparaitre?
L'eglise! c'est l'azur, lui dis je, et quant au pretre . . .
En ce moment le ciel blanchit;
La lune a l'horizon montait, hostie enorme!
Lui montrant l'astre d'or sur la terre obscure,
Je lui dis: courbe toi, Dieu lui même officie.
Et voici l'elevation!

Contemplations.

Editoriu si redactoriu responsabilu Dr. Alesandru V. Gram'a.

Tipografi'a Semnariului gr.-cat. in Blasiu.

Santulu Ilariu Pictavianulu.

Multe opuri de ale barbatiloru eruditi dein anticitate au jacutu sute de ani ascunse prein câte una biblioteca seau archivu, asiá câtu lumea literaria le a consideratu de pierdute pentru totu de a un'a. Tempului nostru modernu, care nu voiesce a lasá nemicu nescrutatu, ce este accessibilu diligintiei si pacientiei omenesci, i a succesu a scote dein intunerecu mai multe atari opuri si ale face cunoscute omenimci, carea desperase de aflarea loru.

Asia ceva s'a intemplatu si cu unu opu de mare insemnatate a santului Ilariu Pictavianulu numitu: *de mysteriis*. Seculi intregi a fostu opulu acest'a ascunsu, fora cá se fia cugetatu cineva seriosu la aflarea lui. Inse proverbialu dice: *accidit in puncto, quod non speratur in annis*. Opu lu acest'a pierdutu tempu asiá indelungatu s'a aflu nu de multu in manuscriptu in una biblioteca din Arezzo in Itali'a la olalta cá unu hymnariu seau carte de imni basericesci. Bunulu Pontifice Sanctitatea Sa Leonu XIII cunoscundu insemnatatea si momentulu opulu acestuia pentru studiulu si progressulu teologiei, a si demandatu, cá se se tiparésca pre spesele proprii, cá astufeliu in tempu câtu se pote mai scurtu se pota ajunge in manile eruditiloru catolici.

Impregiurarea acést'a ne indemna a ne ocupá pucinu cu Parintele acest'a mare si scrietoriu celebru alu basericeii, din cari se va vedé, ce pretiu mare pentru literatur'a basericesca are aflarea opulu acestuia.

Santulu Ilariu fú nascutu in Pictavi'a, una cetate in Galli'a, dela care si a capetatu si numele. Astádi cetatea se numesce Poitiers si este resiedinti'a unui episcopu francesu. Famili'a, din care fú nascutu santulu Ilariu, a fostu un'a din familiile cele mai de frunte din cetate, inse pagana. Astufeliu parintii sei se poturu ingrigi, cá fiulu loru Ilariu se capete una educatiune buna si inalta. Cu deosebire tinerulu Ilariu se ocupá in teneretiele sale cu art'a oratoriei, carea pre tempurile acele aveá una trecere forte mare. De tempuriu inse pre langa oratoriá incepú a se ocupá si cu filosofi'a, pentru cá se-si pota pre calea acést'a castigá linistea ace'a sufletésca, care credinti'a desiarta pagana nu poteá se i o dé, si pre carea de multu o aruncase diosu de pre sine, cá pre unu ce nedemnu de una minte cugetatoria si de una inima doritoria.

Religiunea crestina inse jocá pre atunci una rola mare. Barbati numai din sínulu basericeii se ocupáu cu invetiaturile, originea, istori'a si promisiunile ei, ci si de aceia, ce eráu afora de gremiulu basericeii. Astufeliu unu sufletu asiá de insetatu dupa adeveru, cum erá tinerulu Ilariu, a fostu cu nepotintia se nu-si intorca privirile si spre studiulu religiunei crestine,

care jocă asiá mare rola in lume. Cu una diligentia mare si cu un zel si pacientia admirabila se puse tinerulu Ilariu pre studiulu religiunei crestine dandu de o cam data de laturi pre toti filosofi, la a caroru studiu petrecuse atâtea nopti fora folosu.

Studiulu acest'a a fostu decidietoriu pentru tota viét'i'a lui Ilariu. In religiunea crestina aflá elu ace'a, ce de multu cautá in sedaru, saturarea adeverata si deplina a mintei cu adeverulu perfectu si linistea cea fericitoria a inimei. Din care cauza preste scurtu tempu se botezà si se facu crestinu. Si inca ce crestinu! Cu ajutoriulu gratiei divine se redicà in scurtu tempu pana la unu atare gradu de virtute si de eroismu crestinu, câtu deveni mai antâiu in cetatea sa natala unu prototipu si exemplu viu alu virtutei. Ma faim'a vietiei lui celei sante trecu in scurtu tempu preste marginile cele anguste ale cetatei sale natali si se estinse preste tota Galli'a, si inca si afora de confinele acesteia.

In atari impregiurari catra midiboculu seculului alu patrule devenindu in vacantia scaunulu episcopescu alu cetatei sale natali Pictavi'a, nimene n'a potutu fi mai acomodatulu pentru scaunulu acest'a cá Ilariu. Acést'a cu atâtu mai vertosu, cá elu impuneá totoruru numumai cu sanctitatea vietiei, ei si cu eruditiunea si agerimea mintei, cari in unu episcopu pre tempurile acele critice eráu tare de lipsa in lupt'a in contr'a Arianiloru, cari castigandu pentru sine pre imperatulu Constantiu sugrumáu invetiatur'a catolica pretotindine, pre unde se poteáu incuibá. Si in adeveru Ilariu si fiu cu multa bucurie alesu de episcopu. Indata ce luá in mani bătiiulu pastoralu episcopescu, numai decátu incepu lupt'a in contr'a Arieniloru. Antaiele lui intreprinderi in contr'a Arianiloru celoru ingamfati de superbia au fostu, cá s'a adresatu cu una rogare catra imperatulu Constantiu, cá se absté dela persecutarea, depunerea violenta si esilarea episcopiloru ortodoesi, si i au espusu totu odata si urmarile cele triste teoretice si practice, ce le va avé Arianismulu pentru baserica. Dupa ace'a a adusu pre episcopii ortodoesi ai Galliei acolo, cá se rumpu tota comunicatiunea cu episcopii adicti retaciriloru ariane, sperandu, cá pre calea acést'a vedindu-se eli insisi izolati, mai curundu si mai usioru voru vedé necessitatea de a se reintorce la credinti'a basericei. Faptele aceste inse au atitiatu numai pre Ariani in contr'a lui, cari acum in Ilariu vedeau archistrategulu ostei ortodoese, ce luptá cu atât'a eroismu in contra Arianiloru. Din caus'a acést'a cereáu tote midilocele spre a-lu delaturá. Ur'a Arianiloru facia cu episcopulu Ilariu se potentiá inca si mai tare, candu in unu sinodu tienutu in Beziers Ilariu pasi cá unu aperatoriuu intrepidulu alu Santului Atanasiu, aperatoriuulu acelu classicu alu divinitatei Fiului in contr'a lui Ariu, pre care nice cincii esilii dupa olalta nu fan potututu infrange. Din caus'a acést'a episcopii ariani, cu cari se incunginrase imperatulu Constantiu, lu induplecaru pre acest'a, cá pre Ilariu se-lu lipsésca de scaunulu episcopescu si se-lu esiloze. Constantiu celu tare addictu Arianiloru li si implini dorinti'a, si pre

Santulu Ilariu lu esilã in Frigi'a. Inse Ilariu nice in esiliu nu incetã a se luptã in contr'a Arianiloru, din care cauza tempulu esilului lu folosi spre compunerea opului seu: *de synodis, sive de fide orientalium*. In opulu acest'a combate Santulu Ilariu cu multa agerime de minte diversele sisteme ale Arianiloru din resaritu faurite prin mai multe sinode. Totu odata inse facia cu person'a Arianiloru se porta cu blandeti'a cea mai mare, asia cãtu opulu este deodata si polemicu si irenicu. La nu pucini dintre ortodocsi nu li placu blandeti'a acest'a a Santului Ilariu, ma i faceãu si imputari pentru ace'a, asia cãtu a fostu silitu in unu opu separatu se se justifice in aintea loru. Totu in esiliu compuse si opulu seu celu celebru numitu: *libri duodecim de Trinitate sive de fide*, in care probãza pana la evidintia misteriu santei Treimi. In anulu alu patrulu alu esiliului seu Arianii facuru una incercare in unu sinodu tienutu in Seleuci'a Isauriei de a trage pre Ilariu in partea loru. Se insielaru inse amaru, cãce Ilariu sciũ face desierte tote planurile loru de seducere. Ma din esiliu avũ curagiulu a scrie imperatului Constantiu una epistola, in care-lu provocã, cã se fia dreptu, si se-i conceda a se infaciosiã in aintea lui laolalta cu acusatarii sei si apoi se-lu judece, era nu se-lu tramita la pana cea amara a esiliului, fõra cã se scie nice baremu cã pentru ce. Curundu dupa ace'a i se concese a se reintorce éراسi indaraptu din esiliu. Episcopii ortodocsi din Galli'a in decursulu esiliului lui celu indelungatu nu au suferitu, cã in Pictavi'a se se alega altu episcopu in locul lui. Cu oca-siunea reintorcerei fi prin intréga Galli'a primitu cu entusiasmu si bucurie extraordinaria, era cetatea sa natala si residentiala Pictavi'a i a facutu unu arcu de triumfu, prin care a trecutu la intrarea sa in cetate.

Lupt'a in contr'a Arianiloru o a portatu si dupa reintoreerea s'a din esiliu si afora de ace'a a compusu si mai multe opuri mai cu sema esegetice. Deplansu de baseric'a intréga mori la 13 Ianuarin 368 si fi immormentatu in baseric'a din Pictavi'a, de unde inse reformatorii seculului alu siesespre-diecele i au scosu osemintele afora si le au arsu.

Opurile lui preste totu suntu pline de idei de cele mai sublime, pre cari le scie inbracã in figurile cele mai frumoase oratorice. Din caus'a acest'a este si tare greu de inticlesu. Afora de ace'a opurile lui suntu pline si de idei filosofice profunde. Forte bine-lu caracteriséza Santulu Jeronimu, cãndu dice despre elu: „*Ilariu se redica pre coturnu galicu, se infrumseticze cu flori eline, si pentru ace'a, nu-lu pote ceti ori cine!*“

Legatur'a casatoriei in ordinea naturale.

(Continuare din Nr. 4 si fine).

IV.

Fia de ajunsu acest'a scurta motivare a matrimoniului indisolubil dupe firea omului. Indisolubilitatea e fortaretia, care mantuesce paladiulu societatei, soliditatea familielor; ea e garanti'a crescerei bune a generatiunei noue; ea

infasiura legatur'a sangelui si a amicitiei in giurulu familielor asia, in câtu nici chiaru moartea nu e in stare se rumpu legatur'a acést'a; ea impiedeca respandirea vitiului celui mai pustiitoriu, vitiului lucsuriei seau necuratiei, care rode medu'a poporeloru mai cumplitu decâtu resboiele.

Indissolubilitatea matrimoniului e fora dubiu o lege naturala. Acést'a lege afla, ce e dreptu, opositiune; inse ce lege nu patiesce asemenea? Ori ce lege oblega si prin acést'a apasa; ce mirare, deca afla opositiune? Acést'a opositiune, fiindu-câ provine din pasiuni si din coruptiune morala, arata cu atâtu mai chiaru, câ indissolubilitatea corespunde ratiunii si naturei. Observarea acestei legi recere pote o mare virtute si potere morala; inse violarea ei produce o mare ruina morala, si legea apare cu atâtu mai justa, cu câtu e mai ponderosu si sublimu scopulu ei si mai mari si mai periculose relele, ce le delatura.

Nu ne miramu, câ indissolubilitatea, cându are se se aplica cá lege in viet'a practica, dâ de obstaculi, cari numai baserec'a catolica a sciutu se le delature. Pasiunile, eresurile, poterile civili n'au incetatu a inscenâ in contr'a acestei legi asalturile cele mai inversunate; dar' baserec'a nu s'a clatinatu nice odata in lupt'a acést'a, n'a cedatu nice unu pasu, si asia i-a succesu a imprunutâ valoare acestei legi, câci dens'a posiede midilocele si poterea de a invinge omenimea, si a remanâ invingatoria, dens'a predica si esecuteza cu severitate nu numai libertatea evangelica, ci si detorinti'a evangelica.

In baserica indissolubilitatea nu e izolata de cele alalte legi si credintie, ci stâ in legatura via cu intreg'a morala si ascesa, cu adeverurile si sacramintele, abstragundu dela ace'a, câ aci matrimoniulu insu-si e unu sacramentu si câ atare unu isvoru de gratia. In sanctificarea omului baserica nu se abate dela principiulu, câ cu pasiunile nu se dâu transactioni, si câ spre a domni asupr'a loru e de lipsa a li resiste cu severitate neinduplecabila si a le urmari pana in cele mai ascunse ale animei, a pune acolo securea la radecina si a sugramâ primele semne de vietia ale loru. Facia de pasiunea cea mai cumplita de iubirea sensuala au tote acestea se se potentieze. „Ce procedura e de urmatu spre a infrenâ pasiunea acést'a, spre a o inchide între barierele ei legale, spre a o impiedecâ, se nu aduca singuraticiloru nefericire, familielor disordine, societatei turburare? Regul'a nealterabila a catolicismului, care o inculca atâtu cu privire la morala, câtu si cu privire la institutiunile, cari elu le-a fundatu, consiste in suprimere. Catolicismulu nu concede nici chiaru o pofta, elu dechiara de pecatu in aintea lui Domnedieu o unica privire, care e insocita de unu cugetu necuratu. Pentru ce severitatea acést'a? Din unu motivu duplu: antâiu pentru moralitatea interna, ce jace in impiedecarea acést'a, si apoi pentru-câ e o întieptiune adanca a inecâ reulu in isvorirea lui. E cu adeveratu mai usioru a impiedecâ, se nu nutrésca omulu pofta neiertate, decâtu a-lu impiedecâ de a si-le implini, dupa-ce li-a concesu, se între in o anima infocata. Arata o minte adanca a asecurâ

spiritului linisea prin ace'a, că nu-i concede omulu, se remana că unu Tantalu nou pre malulu unui riu, de a carui apa trebuie se se departeze budiele lui fierbinti. Quid vis videre, quod non licet habere? dŕce cu intieptiune Tom'a de Kempen cuprindiendu in cuvinte asia de pucine tota prudint'a, ce o contiene sant'a severitate a invetiaturei crestine.

Legaturele casatoriei asemna pasiunei cu adeveratu unu modu legalu de multumire, dar' ele totusi nu facu, se sece isvorulu afectiunei si alu nelinisei, carele e ascunsu in adâncimea animei. Posiederea produce uritu si gretia, frumseti'a ingalbenesce si vestediesce, ilusiunile se strecura si farmeculu dispare; omulu se afla facia cu o realitate, care remane forte indereptu de frumseti'a acelu visuri, caror'a se incredintia in retacirile unei fantasie infocate; pofte noue se nascu in anim'a lui; satulu de unu bine, ce posiede, nutresce amagiri noue, cauta in alta parte fericirea ideala, ce credeá, că a atlatu, si fuge de realitatea trista, care amagise cele mai frumoase sperantie ale lui.

Lasati numai odata din frenele pasiuniloru omenesci; concedet'i numai câtu de pucinu a nutri ilusiunea, că prin legature noue va poté fi fericitu; faceti-lu numai, se creda, că nu e legatu pentru totu de un'a si nerevocabilu de soci'a s'a, si veti vedé, că gretia lu-va cuprinde mai curendu, că discordia va fi mai via si mai invederata, că legaturele, dupa ce abia fura inodate, se largescu si la prim'a sgadaitura se si rumpu. Anuntati din contra o lege, care nu face esceptiune nici cu seraci nici cu avuti, nici cu debili nici cu puternici, nici cu vasali nici cu regi, care nu considera nice o deosebire de positiune, de caractere, de sanetate, pre scurtu nice unulu din nenumeratele motive, cari cu deosebire la potentati se folosescu asia de usioru in mânilu pasiuniloru cá precesturi; anuntati, că acést'a lege se deriva din ceru, aratati sigilulu divin, care e impresu vinecululu matrimonialu; spuneti cu voce inalta pasiuniloru malcontente, că spre saturare nu li stá alta cale deschisa decâtu calea immoralitatei si a calcarei legi divine, spuneti-li, că puterea, caruia e concrediuta sustienerea acestei legi divine, nu se va delasá la nice una deferintia peccatosa, că nu va acoperi nici cându frangerea mandatulu divin cu velulu ertarei, si că delictulu nu va remané fora mustrare de consciintia: si ve-ti vedé, că pasiunile se voru molcomi si se voru retrage, precum se estinde legea si se intaresce si prinde radecini adanci in moravuri; ve-ti fi ascuratu pentru totu de un'a ordinea buna si pacea familielor, si societatea vi va fi deobligata la multiamita pentru o binefacere nemesurata¹⁾.

In sacramentulu penitentiei posiede baserie'a unu fóru judecatorescu, in care vighieza asupr'a observarei mandatelu lui Domnedieu, pedepsesce pre prevaricanti, intaresce pre cei ce se elatina, insufletiesce pre cei debili, incuragieza pre cei buni spre a se sirgui dupa gratii mai inalte. De acolo vighieza si asupr'a legislatiunei matrimoniale, si aci nu se afla ertare pentru temerariulu, care s'ar' incumetá a destramá legatur'a santa a casatoriei. Aci

¹⁾ Balmes Protestantismus und Katholicismus I. Bd. 25 Kp.

innea dens'a în germine născerea pasiunilor, cari aru poté fi periculose pentru indisolubilitatea casatoriei; aci împiedeca formarea de legature, cari nu consuma cu legatur'a acést'a indisolubila; aci inculca ambiloru soci, că nu li e ertatu a violá fidelitatea nice chiaru în eugetu. Fora de acestu foru a nevoia s'ar' poté sustiené casatori'a în înaltínea, ce-i compete.

În urma mai pote aratá baseric'a casatoriloru miile de suflete, cari au facutu votulu castitateri voluntarie, cá acestu esemplu se-i invetie a domni asup'r'a pasiunei s'ale si a se îndestulí cu conditiunea s'a.

Dar' tote acestea midíloce nu-su de ajunsu: argumentulu 'lu vedemu în baseric'a grecesca dismembrata, care si-a pastratu tote acestea invetiature si institutiuni si în desbinarea s'a de catra Rom'a, dar' totusi n'a potutu împiedecá dissolvarea legaturéi matrimoniale, căci i lipsí puterea morala spre a sustiené lupt'a în contr'a pasiuniloru puterniciloru acestei lumi. Din caus'a acést'a în resaritu indisolubilitatea casatoréi s'a sguduitu mai antâiu pre tronurile imperatesci din Bizantiu, fiendu-cá baseric'a grecésca desbinata n'a fostu în stare a se opune tronuriloru. Depre tronuri apoi a strabatutu sguduirea acést'a si în mass'a poporului. Altumintrule înse a fostu lucrulu în baseric'a catolica. „Tota puterea bisericei n'ar' fi nemica, deca n'ar' fi concentrata pre unu capu strainu si suveranu Preotulu, care e subditu, i lipsesce totu de un'a puterea facia de suveranulu seu, si pote câte o data trebue chiaru se-i lipsesca. Provedinti'a pote desceptá pre unu Ambrosiu, cá se reguleze pre unu Teodosiu: dar' în cursulu îndatinatu alu lucruriloru esemplulu bunu si protestatiuni venerande suntu totu, ce se pote acceptá dela preotíne. Feresca-me Domnedieu de a ignorá meritulu realu si activitatea acestoru midíloce! dar' oper'a cea mare, care se pregatiá, aveá lipsa de alte midíloce; si de a o implini, în câtu concede debil'a nostra natura, fura alesi Pontificii. Care alta putere a potutu avé numai presentulu importantiei legiloru matrimoniale, cu deosebire pentru tronuri, si care alta putere le poteá esecutá cu deosebire pre tronuri? E destulu a observá preste totu, cá Pontificii s'au luptatu si singuri s'au potutu luptá necontentitu pentru a mantiené pre tronuri curati'a si indisolubilitatea casatoriei, si cá merita dejá din uniculu acestu motívu a fi pusi în fruntea binefacatoriloru omenimei“¹⁾.

Neclatinati cá si Joannu Botezatoriulu facia cu Herode stáu Pontificii facia cu principii, cari în bet'fa pasiunei cutediáu a rumpe sant'a legatura a casatoriei. Imperatulu Lotariu respinse pre Teutberg'a soci'a s'a legiuita si traíá în adulteriu cu Valdrad'a; episcopi aulici venali dechiarara în sinodele dela Metz si Aachen casatori'a prima de invalida, dar' pontificii Nicolau I si Adrianu II silira pre imperatulu de a se lasá de relatiunea neertata. Imperatulu însu-si si toti argatii lui se jurara, cá relatiunea cu Valdrad'a e rupta, si primira din mânilé pontificalulu în modu sacrilegu s. comuniune; dar' nice unulu dintr'ensii nu trecuru Alpii, o morte repectina i ajunsé pre toti sacrilegii.

¹⁾ De Maistre, Du pape liv. 2 ch. 7.

Coetanii vedeáu în acestu evenimentu judecat'a divina. Mai târziu respinse Filipu Augustu regele Franciei pre Ingeburg de Dani'a, soci'a s'a legiuita, spre a se casatori cu Agnet'a de Merani'a; dar' pontificii Celestinu III si Inocentiu III supusera Franci'a întreaga interdictului si silira pre regele a-si reprimi soci'a respinsa. Reformatiunea vécului alu XVI pecatul greu în contr'a casatoriei crestine, negà indissolubilitatea si sacramentalitatea ei, si merse în nebuni'a s'a pana a concede poligami'a: dar' pontificii sustienura neinduplecati institutiunile crestine si enuntiara anatemi'a în contr'a noitoriloru. Erá cu adevveratu grea situatiunea, în care se aflá Clemente VII., cându i propuse Enricu VIII din Angli'a recercarea de a-lu divortiá de legiuit'a-i soci'a Catarin'a de Aragoni'a, si lu-amenintiá totu o data, cá deca nu-i va concede divortiulu, se va rumpe cu întregulu seu regatu de catra Rom'a. Cu anima sangeranda vediura pontificii, cumu-si implini tiranulu berbantu amenintiarea, dar' nu potura tradá santulu supositu alu credintiei. Revolutiunea vécului alu XVIII produse apoi casatori'a civila si se nisuiá a delaturá legislatiunea matrimoniala basericesca; dar' pontificii eráu fideli oficiului loru de vighiatori ai moralitátei si-si radiciáu vocca admoniandu si amenintiandu. Si în véculu alu XIX întempinara pre potentati cu ace'a-si energia spre sustienerea casatoriei indissolubile. Imperatulul Napoleone I., alu carui frate Jeronimu, mai târziu rege alu Vestfaliei, cá locotenente tineru de marina se casatorise în Baltimore cu fét'a comerciantelú protestantu Patterson, nu voiá se suferi în famili'a s'a casatori'a acést'a mista si recercá pre pontificele Piu VII., se o desface; acést'a inse i respunse cu severulu „Non possumus“. Acést'a, ce e dreptu, nu împiedecá de locu pre invingutoriulu Europei de a aduce pre cumnat'a s'a Americana pre o naia si a o spedá inderetru în lumea noua si a însurá pre fratele seu cu o princesa de Württemberg; dar' cându voi se se despartiesca elu însu-si de soci'a s'a Josefina, nu eutediá a tentá pre Pap'a, ci cantá si aflá instruminte mai incovaiose. Astu-feliu în baserie'a catolica Pontificii au aperatu indissolubilitatea casatoriei si o au sustienutu chiaru si pre tronuri, si prin acést'a au împiedecatu, cá se nu se sgndue nice odata uice în mass'a poporului, ce'a ce baserie'a grecésca desbinata n'a potutu se face. De unde se vede, cá pre langa midilocenele de lipsa spre sustienerea indissolubilitátei casatoriei, ce le amúntitu mai susu, este neineungiuiratu de lipsa si Pontificatulul Romei independentu de ori ce principe lumescu.

Dr. Victoru Szmigelski.

Architectur'a bizantina.

În anulu trecutú amú fostu începutu una serie de articli cu privire la architectur'a gotica si bizantina. Împregiuurarile inse nu ni au concesu a-i finí, si de abié amú potutu espune lineamintele si trasurile principali ale stilului goticu, fora cá se fimu potutu ajunge si la espunerea stilului bizantinú. Din motivulu acést'a reluamu erasi firulu articuliloru amintiti spre a tractá

pre scurtu si stilulu bizantinu, care nu numai că in resaritu a jucat cea mai mare rola, dară inca mai pana in zilele nostre a tîenutu totu terenulu ocupatu, asia cătu nice unu altu stilu n'a potutu strabate pana tîrdu in coce.

In ainte de ce ni amu ocupă cu espunerea lineaminteloru principali ale stilului acestuia, este de lipsa a permite căteva cuvinte relative la originea, desvoltarea si decadint'a lui.

Stilulu bizantinu s'a nascutu in secululu alu cincile, cîndu insufletirea basericésca in resaritu si a fostu ajunsu gradulu celu mai inaltu, la care de atunci pana in dîu'a de astăzi nu s'a mai potutu redică nice odata. Insufletirea acést'a s'a fostu manifestatu in zelulu acel'a, seau mai bine dîsu in entusiasmulu acel'a, cu care barbatii celi mai mari laolalta cu clerulu si poporulu aপরান adevverulu eternu alu basericeii in contra ereticiloru celoru multi, puternici si fanatici, precum au fostu Nestorianii, Monofisitii, Pelagianii si altii. Mai departe s'a manifestatu insufletirea acést'a in literatur'a cea classica a Santiloru Parinti orientali din tempulu acest'a, carea pana in dîu'a de astăzi escita admiratiunea nostra si in urma in sborulu si aventulu celu mare, ce-lu a fostu luat pre atunci viet'a calugarésca in resaritu, asia cătu nu numai Santii Parinti, ci chiaru si imperatii se aflău indemnati a serie panegiruri in onorea si spre laud'a vietiei calugaresci.

In unu tempu de una insufletire basericésca asia de mare si pote omulu intipui, cătu de classica si elevata va fi trebuitu se fia si cugetarea architectonica. Cîndu una epoca este atātu de insufletita si de patrinsa de adevverulu religiunei crestine, atunci este cu nepotintia, că insufletirea acést'a se nu se manifesteze in modu classicu si in artile frumose, si in epoc'a acést'a s'a si manifestatu si inca mai cu sema in architectura. Acést'a pentru-că baseric'a numai ceva mai in ainte scapase din persecutiunea cea de trei sute de ani, cîndu de tēm'a persecutoriloru nu-si poteă edifică nice temple. Dupa-ce inse a ajunsu la libertate deplina, grigea cea de antăiu i a fostu, se-si edifice baserici corespundietoric inaltimei credintiei sale, ce'a ce poteă face cu atātu mai usioru, căce liberalitatea credintiosiloru eră gata a subministră chiaru si mijloce enorme spre scopulu acest'a, ce de multu dorieă se-lu pota ajunge. Si in adevveru architectur'a in tempulu acest'a a si luat in resaritu de odata unu sboru forte frumosu si s'a redicatu de odata pana la idei de cele mai inalte, dela cari prin una progresare continua si conscia de sine s'ar' fi potutu inaltă pana la una perfectiune mare artistica. Acést'a inse nu s'a intemplat. Architectur'a in resaritu a facutu unu inceputu stralucitu, ma potemu dice chiaru surprindietoric. Inse precătu a fostu inceputulu de stralucitu, pre atāt'a a fostu stagnarea de tempur'a, cătu dupa inceputulu celu gloriosu a urmatu preste scurtu tempu mai antăiu una stare pre locu si inghiatiare in ce'a ce s'a primitu din trecutu si apoi unu regresu pana la incercarea de a suplini lips'a ideiloru cu nobilitatea de metalu a aurulu si a argintulu. Si nice că a potutu se se intemple altu-mintrule. Dupa entusiasmulu si insu-

fletirea religioasă de prin secolul al cincilea și al șaselea a urmat în resaritu în scurtu timp una specie de tendință conservativă de a se lega cu mâna cu petiore de totu ce s'a primitu din trecut și de a se înfricoși de ori ce înnoire, fie acea câtu de bună și salutară. Tendința această s'a estinsu pre tote terenurile victiei bisericești în resaritu, și prin urmărire nice terenulu arhitecturii nu a pututu remanê scutitu.

Mari au fostu desastrele, ce le au adusu conservatismulu această în resaritu în intrêga vietia bisericească. În nice unu ramu înse nu au fostu așa scutita și adencu taiatoria că în arhitectura. Causa este usioru de aflatu. Alte ramuri ale victiei bisericești ajunseru dejă pana atunci la unu gradu ôre careva însemnatu de dezvoltare. Arhitectur'a înse de abie eră în nascere, și așa ea a trebuitu se începă a stagnă așa dicendu înca în liganu, se îmbătrânescă în copilaria. Acest'a este causa, de pre langa tote frumsetiele, ce le areta stilulu bizantinu, totuși privitu cu unu ochiu esteticu numai decatu apare, că i lipsescă ceva, i lipsescă perfectiunea. Elu este că unu copilu, care contine în sine germinelê unei dezvoltari mari, că unu copilu din trasurile caruia se vede, că la tempulu seu va fi unu gigante, înse prin una întemplantare nefastă este împiedecatu în dezvoltare și remanê totu copilu.

Acest'a este pre scurtu originea cea îmbucurătoare și istoria cea tristă a stilului bizantin. Elu este că unu sore, ce apune demanetia, că unu atletu, ce a îmbătrânitu în tinereție.

Idia principala imprimată în stilulu arhitectonicu bizantinu este mărirea și majestatea lui Domnedieu. Precându stilulu arhitectonicu goticu tinde totu în acolô, că se arete omului, cumcă susu în ceriu este fericirea lui, și în acolô trebue se tientesca, pre atunci stilulu bizantinu tinde în acolô, că se arete omului, câtu de mare este Domnedieu, și prin această amiluduse omulu se se impla de unu respectu santu facia cu totu ce este domnedieescu. Spre scopulu această trasur'a principala a stilului bizantinu stă în construirea de boltituri majestătice în launtru bisericii după form'a boltei ceriului, că pre calea această se se puna în aintea ochiloru mărirea lui Domnedieu conformu cuvintelor santei scripturi: „*ceriurile spunu mărirea lui Domnedieu*“. În boltiturile aceste înse a dezvoltatu stilulu bizantinu unu gustu forte frumosu și impunetoriu prin acea, că fiindu bisericele conformu stilului acestuia edificate în form'a crucei orientali, la mijloculu crucei acestei, unde se strătaia amendou brătiele, se redica de asupra una cupula în dimensiuni mari, care apoi se pierde în cupule laterali și semicupule ordinate langa olalta și laolalta câtu se pote mai armonicu.

Cupulele aceste înse suntu de una masă și greutate enormă, și că atari au lipsa de unu pedestalu puternicu. Pedestalulu această nu mai poteau se fiă columnele cele vechi din stilulu romanu anticu, fiindu-că ele nu ar' mai fi fostu în stare se ținea pre sine greutatea și apesarea cea mare a cupulelor. Din causa această în locul columnelor s'au introdusu în stilulu bizantin

pilastri impreunati laolalta prin arcuri tare audaci, va se dica pãrți din periferi'a unor cercuri, acaroru centru este afora de baserica, cá nu cumva fiindu arcurile din cercuri mai mici cá periferi'a cupulei se bata la ochi impregiurarea cá ce'a ce este micu sustiene pre ce'a ce e mare, ce ar' fi in contr'a naturei. La intrari si la feresti domnesce form'a de arcu pucinu turtitu.

Infrumsetiarea interna a stilului bizantinu consta din specii diverse de marmora, din aurituri si obductiuni cu alte metale nobile, tapete si purpura. Conformu iubirei celei mari de pompa a bizantiniloru in multe privintie in loculu picturei depre pãrți in sensulu strictu alu cuventulu se introduse mosaiculu. Mai târdu dupa-ce spiritulu bizantinu a fostu ajunsu la gradulu celu mai infimu de decadintia, in lips'a de idei incepuru a infrumsetiá mai cu sema tipurile in baserica cu auru si argintu, cá si cum metalele aceste cu nobleti'a loru aru fi in stare a suplini defectulu frumosulu idealu. Si fiindu-cá dupa disciplin'a orientala sculptur'a erá eschisa din baserica spre mare dauna artistica, asia incepuru a face pre capulu Mantuitoriulu si a Preacuratei Fetiore corona de metalu in bas relief, ma si mani, margele si vestiminte, si inca ce e mai multu incepuru a implé spatiulu celu голу din tipuri cu metale nobile, asia cátu atari imagini incarcate cu auru si argintu facu una impresiune tare neplacuta asupr'a privitoriulu. Asia ceva se observéza pana in diu'a de astádi si prin basericile romanesci. | University Library Cluj

Stilulu bizantinu in inceputulu lui a produsu baseric'a cea monumentalã a Santei Sofie (a Intieleptiunei divine = σοφία, care e Cuventulu, seu Fiulu, a dou'a persona in Domnedieire). Baseric'a acést'a o a edificatu imperatulu Justinianu prin architectii Antemiu din Tralles si Isidoru din Miletu. Edificarea s'a finitu in anulu 537. Cându Justinianu o a vediutu gata, atunci a esclamatu plinu de superbia: „ἐδίωξα αὐτὸν Σολομῶνα = te am invinsu Solomone“. De atunci pana astádi baseric'a acést'a a servitu de norma si indreptariu pentru stilulu bizantinu. Astádi inse baseric'a acést'a imposanta este mosiea turcésca.

Pre langa baseric'a Santei Sofie s'au mai edificatu in stilulu bizantinu si baseric'a San Vitale din Ravenna, baseric'a Santulu Marcu din Veneti'a in Itali'a, baseric'a St. Front in Perigueux din Franci'a, monasteriulu din Aachen in Germani'a si catedral'a din Hexham in Angli'a.

Productulu celu mai imosantu inse alu stilului bizantinu este curtea de Argesiu din Romani'a, pre alu careia architectu Manole, pana in diu'a de astádi lu canta poporulu romanescu. Ea este asia dicundu glori'a architectonica a stilului bizantinu. Ce e dreptu in privinti'a marimei stã indaraptulu basericei Santei Sofie din Coestantinopolu, inse pre atát'a o intrece in privinti'a ideala. Este una conceptiune genialã edificiuulu acest'a, pre care strainii nu lu voru scí pretiuu destulu, dupa-ce lu voru cunosce.

Liturgicae res.

de Alessiu Vicin profesoriu.

»Mandat S. Synodus pastoribus et singulis curam animarum gerentibus ut frequenter inter missarum celebrationem ex iis, quae in missa leguntur, aliquid exponant, atque, inter caetera, *Sanctissimi hujus Sacrificii mysterium aliquod declarent*. (Conc. Trid. Sess. 22. c. 8. de Sacrif. Missae).

Momentuositatea cunoștințelor liturgice și a asiduietății rituale nu se poate trage la îndoială. Interpretarea Săntelor Canone, Dogmatică și mai ales Pastorală pretinde indispensabilă o cunoștință mai detaliată a lucrurilor rituale. Cele mai multe serii ale SS-ilor Parinti nu le putem altu-felul întielege deplin. Insielătineea, batjocură și calumniă innoitorilor nă crutiatu nice odată nice sântă Liturgiă, nici ori-ce ritu sacru, ereditu prin tradițiune dela SS. Parinti. Se scie că SS. Atanasiu, Augustinu, Optatu Milevitanulu, au luptatu in contră Manicheiloru, Donatistiloru și Arianiloru, cari atacara santele *altarie* și *vasele* sacre. S. Jeronimu a luptatu in contră Pelagianiloru și a Vigilantianiloru, cari s'au revoltatu asupra vestințelor sante și au impugnatu mai tote ceremoniele religiose. Alți sectatori ali aceloră nu s'au inforatu de nice una blasfemie, de nice una calumnia asupra Săntelor rîturi.

De ora-ce multe din ratecirile aceloră, din nefericire, și astăzi mai afla partinitori, credemu, că nu va fi fora interesu, că in colonele acestei foie se tractăm intr'una seria de articli despre *Sântulu Sacrificiu Liturgicu* și ceremoniele împreunate cu Acelă, mai alesu pentru acelia din On. lectori, cari n'au avutu ocașiune a ascultă cursu de liturgica și rîtu*), și pentru piulu lectoru, care ar' dori se cunoșca mai deaprope santele ceremonie și insemnatatea loru mistica. Vomu incepe cu

I. Numele Săntei Liturgie.

Chiaru dela inceputulu Santei basericii s'ă adoptatu de catra Orientali numele de *liturgia* (*λετουργία*), pentru că se insemne actiunea și ceremoniele sacre, prin cari se indeplinesce Sântulu Sacrificiu alu Corpului și Sangelui Mantuitoriului nostru. Acestu cuventu, cumu lu aflăm și la Platone și Isocrate, insemnează: *officiu publicu*, *derugatoriu sântu* (munus sacrum) *mysteriu publicu* și oficiulu sacerdotalu (preutiescu) împreunatu cu acelă. Dar' nice una funcțiune și nici unu misteriu nu este mai publicu, decâtu actiunea preotului, care oferesce lui Ddieu Tatalu sacrificiu necruntu; din care cauza și actiunea preotului, prin carea aduce lui Domnedieu sacrificiulu acestă se numesce: *liturgia*.

Metonimice numimu liturgiă și cartea, carea cuprinde și prescrie oficiulu preotului celebrante. Deci se dice: Liturgiă Sântului Joanu Chrisostomu, a Sântului Basiliu, a Sântului Gregoriu s. a.

*) La noi in seminariulu domestic s'ă deschisu catedra de ritu și liturgica numai sub ințelptă pastorire a Escelenției Sale Metropolitanului actaalu, la an. 1870; precandu in Romă, d. e., s'ă instituitu astu-felul de catedra in seminarie mea pre la 1748, la prea inaltă dispușiune a fericitulu Pontifce Benedictu XIV. marele organizatoriu.

Sântii Parinti de comunu i dáu si epitetul de „*domnedielsca*“ seau „*mistica*“ (de taina). Acestu din urma mai alesu, candu s. liturgiá o numescu *cina* „cin'a cea *mistica* = cin'a cea de taina“.

Nice una numire n'a devenitu asiá indatenata si asiá frecventata in ambele basereci, cá *Eucharistia*, pentru-cá se se aretc Santulu Sacrificiu si Sacramentu liturgicu. Cuventulu dupa etimologi'a lui insemneza: *huna gratia* seau cea mai mare gratia. Deci SS. Parinti numira Eucharistia si lucrarea, prin carea ni-se dá ace'a gratia¹⁾.

Pre langa acésta numire nu arareori aflámu: „*Synaxis* (*συναξίς* = collecta), numire generica pentru ori-ce adunare a credintiosiloru. *Mystagogia* (*μυσταγωγία* = actio arcana, introductio in mysteria). „*Anaphora*“ = elevare, inaltiare, er' in versiunea aloru LXX si *oblatiune, daru*. In fía-care liturgiá preutul indémna: „susu se avemu ánimelē“, er' poporul inaltiandu-si mintea (cugetulu) si ánim'a (semtiemintele) la Ddieu, respunde: „avemu catra Domnulu“. Fora de ace'a se intempla si adevrata inaltiare seau rádicare si *ofertu* (daru), cându preotulu rádica sântulu potíru cu prea-sântulu Sânge, si s. discu cu prea-sântulu Corpu alu Domnului nostru Isusu Christosu oferindu-le Parintelui Cerescu si dícându cu voce inalta: „ale tale dintru ale tale“. „*Aducere*“, (*προσφορά*²⁾ se numescu s. liturgiá chiar' in cártile rituali, in inse-si cártile liturgice vine in ainte cuventulu a aduce: „Tie-ti *aducemu* de tote . . . in intielesu de oferímu, sacrificámu Corpulu si Sânglele Dlui Christosu.

SS. Joanu Damascenulu si Gregoriu Nazianzenulu numescu prea-sântulu Sacramentu si *Economia* (oconomia) si nu fora causa, cáci acésta vorba prea desu se afla la SS. Parinti, candu voru se esprime misteriu lu incarnatiunei. Dar' intre misteriu lu Incarnatiunei si intre misteriu lu Eucharistiei este unu necsu forte strinsu; de unde usioru s'a potutu esprime totu prin acea vorba (economia) si sântulu sacrificiu eucharisticu. Intru adeveru: ce insemna alt'a cuventulu economía, de cátu una prudenta administratiune a lucruriloru, facuta pentru comoditatea si folosulu altor'a? Nemicu nu este spre mai mare folosu sufletescu de cátu S. Sacramentu alu Eucharistiei. Pre dreptulu s'a potutu numí dar' in intielesu figuratu, economia.

Fiindu-cá in s. liturgiá se oferesce Mantuitoriu lu Christosu, carele este fontân'a a tota perfectiunea, seau fiindu-cá liturgi'a este functiunea cea mai perfecta si are potere perfectionatoria, de ace'a unii Parinti o numescu *perfectiune*, (*τέλειος* = finis perfectio, consumatio). Celi vechi mai tote sacramentele le administráu seau sub decursulu Sântei liturgie, seau primíáu S. Eucharistia indata dupa primirea altoru sacramente cá d. e. dupa s. botezu, dupa Ungerea estrema, dupa s. miru (confirmatiune) urmá indata impartasirea cu prea-sântulu Corpu, asiá cátu s. Eucharistia se considerá cá un'a carea adauge ultim'a

¹⁾ In Apolog. II a S-lui Justinu Mart. se cetesce: „*acést'a mâncare la noi se numescu Eucharistia*“.

²⁾ In intielesu de actiune asiá se afla cuventulu accést'a si in versiunea aloru LXX. In N. Test. totu de a un'a iu sensu de *daru, sacrificiu*.

perfectiune, ce se mai p \acute{o} te. Deci nemicu mai acomodat \acute{u} dec \acute{a} tu ac \acute{e} st'a numire data din consideratiunea efectelor S-lui Sacramentu.

La scrietorii profani inca ocure ac \acute{e} sta vorba in sensulu aretatu, m \acute{a} inca si intr'untielesulu de *Consecrare* (la misterie) si tropice chiar' si in sensulu de *misteriu* la Herod., Isocr. s. a. La Pindaru, Eurip. s. a. in intielesu de *ceremonia* si *serbatoria*. Asia si Platone in „*Fedone*“ vorbindu despre ceremoniele religioase, in cari trebuiau se fia initiati celi inaintati la sacerdotiulu (preuti'a) loru; er' Lucianu blasfemiandu pre D. Christosu dice intr'unu dialogu, c \acute{a} „a fostu restignitu, pentru-c \acute{a} a instituitu noue *telete*, adeca nou misteriu, nou sacrificiu, noua religiune“.

S. Augustinu in opulu seu „Despre imperatf'a lui Ddiu“ C. II. inca amintesce de teletele magice, ad. de *Consecratiuni*.

Ac \acute{e} st'a inse nu deroga nemicu nice crestiunilor \acute{u} , nice demutatei Prea S \acute{a} ntului Sacramentu Eucharisticu, a c \acute{a} rui numire, precumu am \acute{u} amentitu, i-s'a datu de acol \acute{o} , c \acute{a} complenesce tota perfectiunea primita prin alalte sacraminte. Apoi e de insemnatu, c \acute{a} ac \acute{e} sta numire se afla mai multu la scrietorii si apologeti, cari pote se se fi servitu de ac \acute{e} st'a vorba, c \acute{a} mai bine se fia intielesi de pag \acute{a} ni.

Intr'unele liturgiere orientali s. liturgia se mai numesce si *θύσια* (thysia) care cuventu at \acute{a} t'a insemneza c \acute{a} tu *sacrificiu*, *sacrificarea* (actiunea) si ins'asi *victim'a* (Plut. Luc.) deunde si altariulu s'a numitu *θύσιαστήριον* (thysiasterion) = m \acute{e} s'a pentru sacrificiu, altariu. Asia si in versiunea aloru LXX. Astu-feliu sacrificiulu S-tei Eucharistic \acute{e} , care se indeplinesce pre altariu s'a numitu in baserec'a latina Sacramentulu Altariului („Altaris Sacramentum“) c \acute{a} ci pre altariu se aduce Parintelui Cerescu sacrificiu adeveratu, placutu si curatu Mantuitoriulu Christosu. Fiindu-c \acute{a} in s. liturgia se representa si sacrificiulu celu cruntu ala Mantuitoriului, de ac \acute{e} a numirea de *sacrificiu* (thysia) s'a luat \acute{u} metonimice, si asi \acute{a} s'a numitu *sacrificiu necruntu*, at \acute{a} tu de catra SS. Parinti, c \acute{a} tu si de catra Concilie. S. Conciliu Efesinu, d. e. „celebr \acute{a} mu in basereci *Sacrificiu S \acute{a} ntu*, vivificatoriu si *necruntu*“.

Numirea de „*binecuventare* si *binecuventare mistica*“ (de taina) (*ευλογία* si *ωσρτζι*) i-s'a datu S \acute{a} ntei liturgic \acute{e} , c \acute{a} ci prin binecuventarea, respective consecrarea, p \acute{a} nei si a vinului, chiar' cu cuvintele Dlui Christosu, p \acute{a} nea si vinulu se prefacu in Corpulu si Sangele Mantuitoriului, dupa cumu Insusi a instituitu.

Transsumtiune si *Assumptiune* (= luare) (*αετλησις*) *stramutare*, *prefacere* inca o numesca unii SS. Parinti. C \acute{a} ci precumu dice S. Janu Damascenulu: . . . „dintr'ac \acute{e} st'a *lu \acute{a} mu* Dicitatea Fiului“. Numele de *stramutare* si *prefacere* suntu c \acute{a} tu se p \acute{o} te de acomodate, de ora-ce in s. Eucharistia intr'adeveru se intempla stramutare s. prefacere reala a p \acute{a} nei in Corpulu Mantuitoriului Christosu si a vinului in S. S \acute{a} ngele Lui. De alta parte celi-ce lu primescu, se stramuta, se prefacu in „portatori de Christosu“ cumu se esprime S. Cirilu Jerusalimit \acute{e} nulu: „adeca unii, cari port \acute{a} mu pre Christosu in corpurile nostre, dupa-ce am primitu intru noi Corp \acute{u} la si Sangele lui“.

„*Servitiulu domnedicescu*“ (*Largelia* = cultu divin, servitiulu divin la Plato), „*Cina mistica*“, „*Sacrificiulu pânei si a vinului*, alu *Corpului si alu Sângelui lui Christosu*, „*frangerea pânei*“ s. a., suntu numiri prea dese si vulgate.

Numele celu mai vulgatu, cu care se numesce in baserec'a Catolica Romana, si care ici-coló se aude si pre la noi, este *Misa (missa)*.

Baroniu (la a. 34 N. 59) mai antâiu a emisu parerea, cá acést'a numire ar' provení din limb'a ebraica, anume dela verbulu *missach*, care-lu aflâmu in Devteronomiu c. 16 si insemnéza *daru*, oblatiune. Acést'a parere inse s'a reieptatu de multu. Cáci precumu observâ Belarminu, deca acestu nume s'ar' derivá din ebraica, atunci si in tempulu Apostoliloru s'ar' fi intrebuintiatu si ar' fi fostu in usu si la Greci, la Siriani si la celialalti orientali, er' nu numai in baserec'a apusului. Acést'a cu atâtu mai vertosu, cá alte vorbe ebraice cá: *Aleluia*, *Osanna*, *Sabaoth* s. a. suntu comune in ambele basereci.

S. Gregoriu M.*), S. Tom'a**)) si alti scrietori celebri cá Bona, Bellarminu etc. au demustratu si cu argumente positive, cá cuventulu *missa* este de origine latina si cá s'a adoptatu in sensu figuratu dela dimisiunea (Iasarea) poporului, carea se faceá si in baserec'a lat. de 2 ori, adeca 1-a ora Diaconulu dimateá pre Catecumeni; pre urma, dupa terminarea s. liturgie dimateá totu poporulu: „*ite missa est*“. Cuventulu *missa* in intielesulu de *sacrificiu*, a fostu in usu in baserec'a Romana celu pucinu in ainte de secl. IV. Asiá-lu aflâmu la S. Ambrosiu (ep. 13 ad Marcell. Soror.) „eu am remasu in deregutorf'a mea, si am inceputu a face mis'a“. Si éراسi in Cuvent. 34.: „ve indemnu, cá celu-ce e aproape de basereca, si pote fora grea piedeca, acel'a in tota diu'a se asculte *mis'a*“.

Dar' este destulu se amintímu, cá inca'n actele Conciliului Calcedon., in care au fostu de facia Parintii Greci si Latini, in Concil. Cartagin. II si III la care a participatu si S. Augustinu si in Concil. Efesinu, ocure cuventulu *Misa*.

In actele proconsulari, câtu si in scrierile SS-loru Parinti ocure inca numirea de „*Collecta*“, ce'a-ce in baserec'a orientale se insemná prin synaxis = adunare; apoi „*Dominicum*“ de unde in respunsurile Crestiniloru trasi la judecata aflâmu: „Christiani sumus et sine Dominico esse non possumus“. Asiá si in scrierile SS-loru Parinti d. e. S. Ciprianu. E de insemnatu inse cá unii SS. Parinti folosescu acést'a numire si pentru *basereca*. (Va urmá).

Datin'a Pasciloru in baseric'a romanésca.

Candu vorbimu despre datin'a Pasciloru in baseric'a romanésca, nu intielegemu nice de cum prin ace'a Serbator'i'a cea mare a Inviarei Domnului, ci intielegemu datin'a ace'a, dupa care in Dominec'a Inviarei Domnului la noi unulu fia-care crestinu primesce mai antâiu in baserica pane si vinu binecuventatu de preotulu, si numai dupa ace'a gusta alte bucate.

Datin'a acést'a de comunu la celi mai multi li se pare curiosa, fiendu-cá

*) L. IV Dialog. c. 58. — **) pin. 3. 9. 83. art. 4.

nu se pote dîce nice decum, cumcà este generala in baseric'a resaritului, si astu-feliu nu se pote considerá cá apartienetoria de ritulu resariteanu. Din caus'a acést'a multi o au si consideratu de una datina speciala romanésca, ma inca speciala numai a Romaniloru ardeleni, de unde in Ardealu au si inceputu ai cercá originea.

Historiculu Petru Maioru a fostu celu de antâiu, care a susticnutu parerea, cá Pascile aceste nu suntu altu ceva decátu cuminecatur'a calvinesca remasa la noi din tempurile acele de trista memoria, candu principii calvinesci ai Ardealului au facutu incercari cu diverse midiloce de a calviní pre Romani. Dela Petru Maioru in coce opiniunea acést'a a devenitu mai generala, asia cátu astádi mai tota lumea le considera in adeveru de cuminecatura calvinesca, a careia cassare ar' fi tare de doritu. — Si in adeveru, deca s'ar' poté probá, cá Pascile nu suntu altu ceva decátu cuminecatur'a cea calvinesca, atunci chiaru din motive dogmatice amu fi obligati la cassarea loru cu prudintia pastoralá recruta de susceptibilitatea poporului.

Petru Maioru nu aduce in favorulu opiniunei sale nice una proba. In contr'a opiniunei lui inse se potu aduce mai multe arguminte, precum credemu, suficiente spre a aretá, cá lucrulu nu stá dupa parerea noastra chiaru asia, precum dice elu. — Mai antâiu este lucrú curiosu, cá principii calvinesci, cându au introdusu cuminecatur'a loru la Romani, nu s'au ingritu se se delature mai antâiu cuminecatur'a cea vechia. Acést'a inse nu s'a intemplatú, cáce cuminecatur'a cea vechia a remasu in baserica la Romani neschimbata. Afora de ace'a Calvinii liau cuminecatur'a loru numai la Pasci, ci si la Craciunu, la Rusale, din pane noua si din vinu nou. Cum de la Romani o au introdusu eli numai la Pasci, si nu si la celelalte serbatori? Apoi Romanii cuminecatur'a acést'a nu o au numitu nice odata cuminecatura, ci Pasci, de unde se vede, cá atunci candu s'a introdusu, nu s'a introdusu cá cuminecatura, ci cá altu ceva. Dupa ace'a scimm, cá principii calvinesci au pusu la ver o doi Metropolitii romanesci mai multe conditiuni, cá midiloce de calvinire. Intre conditiunile aceste nice vorba nu este nicairi de Pasci. Deca Pascile ar' fi introduse de principii calvinesci, atunci de securu ele aru fi fostu conditiunea prima cu ocaziunea intaririi Metropolitiloru acestor'a. Mai adaugemu la aceste si impregiurarea ace'a, cá tempulu persecutiuniloru principiloru calvinesci a fostu prea scurtu, pentru-cá la unu poporu se se introduca si invadecineze asia tare una datina cá Pascile. Ma nu trebie se uitamu nice ace'a, cá datina de a luá Pasci nu este chiaru necunoscuta nice la Romanii din provincii nesupuse principiloru calvinesci. In urma episcopulu Pataki, dealtumintrule teologu forte bunu si tare zelosu in cassarea datiniloru necatolice din baseric'a sa, s'a portatu cu respectu facia cu Pascile, precum se vede din sinodulu tienutu sub elu la 1725. Elu a fostu tare aproape de tempulu principiloru calvinesci, si cá atare a trebuitu se scia, cá este una datina calvinesca, deca in adeveru ar' fi, si atunci o ar' fi opritu, si nu s'ar' fi portatu cu respectu facia cu ea. Pre langa aceste mai potemu se amintimu si alte datini impreunate cu Pascile si straine cu totulu de datinile impreunate cu cuminecatur'a calvinesca, precum datina, cá Pascile se ducu si celoru de a casa si chiaru si prunciloru celoru mici, ce'a ce cu cuminecatur'a calvinesca nu se intempla.

Tote aceste, credemu, ni areta destulu de lamuritu, cá opiniunea lui Petru Maioru nu este de ajunsu fundata. Din motivulu acést'a cu alta ocaziune vomu cercá a probá, pre cátu ni va fi cu potintia, cá datina Pasciloru este totusi una datina, ce-si are radacin'a in ritulu orientálu.

Varietăți.

— Ilustritatea sa Mihailu Pavelu episcopulu gr. cat. romanu de Oradea mare inca in sinodulu diecesanu tienutu in Novembue 1882 a fostu promisu, că va asecură esistintia gimnasiului dcin Beiusu, care din lips'a midlocoloru érá periclitatu, încátu a fostu silitu se-si lie refugiulu la colecte, prin cari la noi forte arareori se ajunge scopulu. In siedintia capitularia din 7 Mărtisioru st. n. a. c. Ilustritatea sa a donatu sum'a cea mare de 50 mii floreni valut'a austriaca pentru gimnasiulu din Beiusiu. Afora de ace'a Ilustritatea sa si pana acum a contribuitu forte multu din alu seu la imbunatatirea starei materiali a profesoriloru gimnasiului Beusianu. Deca consideramu, că Ilustritatea sa de abii este in fruntea diecesei de 4 ani, si in tempulu acest'a scurtu a facutu asia multu pentru dieces'a acést'a, atunci nu potemu se nu ne uimimu de economi'a cea frumoasa a Ilustrității sale si de zelulu si bonetatea cea mare de inima manifestata facia cu turn'a siesi incredintata. Bunulu Domnedieu se lungésca firulu vietiei Ilustrității sale, că dieces'a Oradei mari inca lungu tempu se pota avé bucuria de a vedé in fruntea sa unu atare capu.

— Dela Lugosiu primimu scirea, că si acolo s'ar' face pasi pentru fundarea unui convictu alu tenerimeii romane gr. catolice studiose la gimnasiulu de statu de acoló. Suntemu de firma credintia, că zelulu cunoscutu alu Ilustrității sale episcopului actualu de Lugosiu laolalta cu clerulu si poporulu li va succede a implini lips'a acést'a a diecesei acesteia micutie.

— Unu Domnu ore care T. G. in M. ni a pusu intrebarea, că ce e caus'a de si in Blasiu nu se mai observéza preste totu cu rigore de catra toti ortografi'a etimologica? Noi la intrebarea acést'a nu potemu dá respunsu pentru altii. Ce ne atinge inse pre noi, respundemu, că noi observamu una etimologia moderata in urm'a unoru consilii competente. Deca este vorb'a inse de parerea nostra individuala, atunci ace'a merge in acolo, că noi credemu, că nice una etimologia ori câtu de moderata nu pote avé nice unu venitoriu. Nu o dicemu acést'a că filologu, căce cu scienti'a acést'a nu ne amu ocupatu nice odata. Ci o dicemu basati numai pre principiile moderne datatorie astădi de tonu pentru ori ce activitate omenésca. Principiulu modernu dice, că cea ce se pote indeplini cu lucru mai pucinu si mai usioru, se nu se indeplínésca cu lucru multu si greu. Acést'a este si scopulu civilisatiunei. De aci urméza, că ace'a ortografia va avé venitoriu, cu care omenii voru poté serie cu osténla mai pucina si mai usiora. Una atare ortografia nu pote fi nice decum cea etimologica, unde trebie prea multa cugetare, unde se scriu prea multe litere, ce apoi nu se cetescu si unde se scria unele litere si apoi se cetescu altele, prin cari tote scrierea devine prea ingreunata. Din contra una atare ortografia este cea fonetica, érá gradulu celu mai inaltu alu desvoltarei artei de a scrie ar' fi stenografi'a. Spre acést'a tientesce ins'asi cultur'a. Filologii pentru ace'a se potu ocupá cu totu felulu de studii si deductiuni limbistice. Lumea inse trece preste tote aceste la ordinea dilei, si primesce acc'a, ce e mai usioru, că ar fi si nepracticu a lasá ce e usioru si a primí ce e greu, a lasá un'a scriere simpla si usiora si a primí un'a incurcata si grea, si acést'a in tempulu de astădi, candu si lucrulu maniloru inca voiesce omulu se-lu implínésca seau faca mai usioru priu masinerie de totu soiulu. A crede in unu venitoriu alu etimologiei insemnéza a crede, că pote veni unu tempu, candu omenii voru parasí masinile si se voru intorce erasi la lucrulu celu greu si obositoriu de maní din vecurile trecute. Argumentulu etimologiloru, că numai cu una ortografia etimologica vomu poté aretá latinitatea limbei nostre, nu are nice una valoare, de ora-ce eruditii voru aflá latinitatea limbei nostre, ori cu ce ortografia ar fi scrisa; publiculu celu comunu inse nu o va aflá nice in cea etimologica nice in cea fonetica. Apoi noi avemu lipsa de ortografia pentru noi, simpla si usiora, érá nu pentru inventatii cine scie de unde. Lips'a nostra singura este aci datatoria de tonu. Acést'a este opiniunea nostra nu filologica, ci dedusa din spiritulu seculului nostru, din spiritulu civilisatiunei. Nu filologii ne voru face noue ortografia, ci cugetarea cea sanetosa si practica a natiunei, carea inse va avé lipsa de tempu, pana candu se va cristalisá.

Editoriu si redactoriu responsabilu Dr. Alesandru V. Gram'a.

Tipografi'a Seminarului gr.-cat. in Blasiu.